UNIVERSITY OF COPENHAGEN

Københavns Universitet

Landbrug og landdistrikter

Schou, Jesper Sølver; Johansen, Pia Heike; Olsen, Jakob Vesterlund; Frølund, Morten; Dolmer, Sarah Emilie Nøhr; Gulisova, Babora

Publication date:
2022

Document version
Også kaldet Forlagets PDF

Citation for published version (APA):
Schou, J. S., Johansen, P. H., Olsen, J. V., Frølund, M., Dolmer, S. E. N., & Gulisova, B. (2022). *Landbrug og landdistrikter*. Institut for Fødevare- og Ressourceøkonomi, Københavns Universitet. IFRO Rapport Nr. 303

Download date: 14. Oct. 2026

INSTITUT FOR FØDEVARE- OG RESSOURCEØKONOMI
KØBENHAVNS UNIVERSITET

IFRO Rapport

Landbrug og landdistrikter

Jesper Sølver Schou
Pia Heike Johansen
Jakob Vesterlund Olsen
Morten Frølund
Sarah Emilie Nøhr Dolmer
Babora Gulisova

303

IFRO Rapport 303

Landbrug og landdistrikter

Forfattere: Jesper Sølver Schou, Pia Heike Johansen, Jakob Vesterlund Olsen, Morten Frølund, Sarah Emilie Nøhr Dolmer, Babora Gulisova

Udgivet februar 2022

ISBN: 978-87-93768-29-1

Arbejdet er finansieret af Landdistriktspuljen 2019 (Liv og Land) under Bolig- og Planstyrelsen og vedrører forskningsprojektet *Integrering af landsbyudvikling og landbrug*.

Se hele rapportserien på http://www.ifro.ku.dk/publikationer/ifro_serier/rapporter/

Institut for Fødevare- og Ressourceøkonomi (IFRO)
Københavns Universitet
Rolighedsvej 23
1958 Frederiksberg C
www.ifro.ku.dk

Forord

Nærværende rapport dokumenterer resultaterne fra forskningsprojektet "Integrering af landsbyudvikling og landbrug", som er finansieret af Landdistriktspuljen 2019 (Liv og Land) under Bolig- og planstyrelsen. Projektet har til formål at afdække landbrugets betydning i lokalsamfundene opdelt på de (små) lokale landbrugsbedrifter og store produktionsorienterede bedrifter. Desuden er det ønsket at afklare, hvilke incitamenter og strategiske planlægningsinitiativer, som kan understøtte de lokale landbrugs bidrag til aktiviteten i lokale landdistrikter (erhvervsaktiviteter, rekreative aktiviteter, identitet mv.).

En del af aktiviteterne har omhandlet at afdække, hvordan borgerne i landdistrikterne opfatter landbrugenes betydning for lokalsamfundet. Denne del var baseret på interviews og planlagt udført foråret 2020. Som følge af corona-pandemien har gennemførelsen af denne del af projektet været påvirket, ikke mindst da muligheden for personlige, opsøgende interviews og afholdelse af debatmøder af gode grunde har været umulig. Emnet har derfor været belyst gennem data indsamlet ved spørgeskema og sekundære kilder i stedet.

Projektet er udført af Jesper Sølver Schou (KU), Pia Heike Johansen (SDU) og Jakob Vesterlund Olsen (KU). Desuden har Morten Frølund (SDU) bidraget med litteraturstudie på dele af projektet, Babora Gulisova (SDU) har foretaget og analyseret interview med bosætningskonsulenter og landboforeninger, ligesom Sarah Emilie Nøhr Dolmer (KU) har bidraget med redigering. Projektledelsen er forestået af Jesper Sølver Schou.

December 2021

Jesper Sølver Schou

Indhold

Sammenfatning **3**
Summary **4**
Indledning **5**
Baggrund 5
Landbrugsaktiviteternes bidrag til lokalsamfundene 5
Forskningsspørgsmål 7
Metode og undersøgelsesdesign 8
Dataindsamling og -materiale 10
Case-områderne **12**
Thyholm 14
Østmøn 16
Thise 17
Lammefjord 19
Fejø 21
Klovborg 22
Halsnæs 24
Opsamling studieområder 26
Analyse og resultater: Jordejeres forankring i landdistrikterne **26**
Analysemodel 26
Resultater 29
Forankring og produktionsform 31
Sammenfatning af delundersøgelsen 33
Delkonklusion 34
Landbyboere og lokalråds erfaring med lodsejeres involvering i lokalsamfunds udvikling **34**
Analysemetode 34
Landbruget som nabo eller erhverv 34
Lokalsamfund som døråbnere men med begrænset mandat 35
Myndighedernes og landboforeningernes sammentænkning af landbrug og landsbyudvikling 37
Landbruget som en del af lokalsamfundsudvikling i et institutionelt perspektiv 37
Samarbejde om lokalområdeudvikling og -initiativ 39
Potentialer for mere udvikling og de nødvendige ressourcer 42
Forskellige aktørers rolle 45
Brug af landbrugsrelaterede stedbrands af kommunerne 47
Diskussion og konklusion **50**
Undersøgelsernes hovedresultater 52
Konklusion 52
Referencer **53**

Sammenfatning

I dette projekt har formålet været at undersøge landbrugets betydning i lokalsamfundene opdelt på de (små) lokale landbrugsbedrifter og store produktionsorienterede bedrifter. Forskningsprojektet ser både på, hvordan landbruget selv oplever deres bidrag, og på, hvordan landsbybeboere, lokalråd og landkommuner oplever landbrugets betydning for lokalsamfundsudvikling. Det har været ønsket at tilvejebringe resultater, som kan indgå i en diskussion af landbrugets betydning for landdistrikternes lokalsamfund, samt på hvilke måder en integrering af landbrugsproduktion og landsbyudvikling kan styrkes.

Der er foretaget undersøgelser i syv udvalgte landdistrikter, og tre perspektiver er belyst: landmandens/jordejerens perspektiv, lokalsamfundets perspektiv samt myndigheders og landboforeningers perspektiv (institutioner). Ses der først på landmændenes eller jordejernes perspektiv, er landmændenes sociale forankring i lokalsamfundet historisk blevet undersøgt gennem agroindustriel modernisering eller ved post-produktivistisk landdistriktsopfattelse. I alle case-områder udviser små og deltidslandmænd i mindre grad social forankring end fuldtidslandmænd. Det vurderes ud fra analysen, at konceptet *social forankring* skal betragtes ud fra tre delkomponenter: *forankring i lokalsamfund*, *ansvarsforankring* og den traditionelle *produktionsforankring*. Ses der på lokalsamfundets perspektiv, er der lokalt en stor anerkendelse af landbrugets rolle og et ønske om et større samarbejde med lodsejere. Landbruget betragtes som en personlig relation – det vil sige som en nabo frem for et erhverv – og derfor udvikles samarbejder og realiseres initiativer ofte der, hvor den personlige relation aktiveres. Dette sker ofte, hvor lodsejeren også har noget at vinde ved samarbejdet. Der synes at være mange visioner for dynamiske lokalsamfund, der involverer særligt mindre produktioner, som også indeholder et element af lokal branding og turismeaktivitet.

Til sidst viser det institutionelle perspektiv, at kommunernes rolle typisk er som facilitatorer af netværksdannelse enten mellem fødevareproducenter, mellem fødevareproducenter og turismeerhvervet eller mellem lokalsamfund og lodsejere. Desuden tyder analysen på, at kan være tilfældigt, hvad der sættes i gang, og hvem som er igangsætter, og at der generelt mangler en koordinerede indsats for at skabe en bedre integration af lokalsamfundsudvikling og landbrugets aktiviteter.

Overordnet set tegner der sig et relativt facetteret billede af relationen mellem landbrugere og landsbyboere, hvilket kan give anledning til at overveje, hvorledes tiltag til at understøtte udviklingen i de små landsbyer kan iværksættes. Først er det tydeligt, at der er en forskel mellem lodsejere, som især kommer til udtryk ved forskelle mellem store og små lodsejere. De store lodsejere – eller produktionslandmænd – viser typisk en interesse for den gennerelle udvikling i lokalområdet og engagerer sig eksempelvis i foreninger og lignende. Dette genfindes ikke i samme grad for de små lodsejere, som i højere grad har en individualiseret interesse som beboere i lokalsamfundene. Dette indikerer, at selv om begge grupper definitorisk beskrives som landbrug, så kunne resultaterne tyde på, at de vil reagere forskelligt på diverse tilskudsordninger og andre initiativer rettet mod udviklingen i landsbyerne.

På denne vis tyder resultaterne på, at opfattelsen af landbrugerne er ganske forskellig afhængigt af, om der tages de lokale beboeres perspektiv eller de lokale institutioners perspektiv. Dette peger igen på, at initiativer fra eksempelvis kommuner kan opfattes ganske forskelligt af både landbrugere og lokale beboere. Styrkelse af italesættelsen og kommunikationen samt en mere systematisk og samlende tilgang fra kommunernes side

vil være en væsentlig parameter for forbedret forankring og dermed succes af initiativer på landdistriktsområdet.

Summary

In this study, we examine the importance of agricultural activities in the local communities. The research project looks both at how agriculture itself experiences their contribution, and at how villagers, local councils and rural municipalities experience the importance of agriculture for local community development. The aim is to provide results that can contribute to the discussion of the importance of agriculture for the rural communities, as well as in which ways an integration of agricultural production and local communities can be strengthened.

We conducted studies in seven selected rural areas, and three perspectives have been highlighted: the perspective of farmers/landowners, the perspective of the local community, and the perspective of authorities and farmers' associations (institutions). Seen first from the perspective of farmers or landowners, the social anchoring of farmers in the local community has historically been examined through agro-industrial modernization or by post-productive rural areas. In all case-areas, small and part-time farmers show less social anchoring than full-time farmers. We find that the social attachment involve three sub-components: anchoring in local communities, anchoring in social responsibility, and anchoring in traditional production. Seen from the perspective of the local community, there is a local recognition of the role of agriculture, and a local desire for greater cooperation with landowners. Agriculture is considered a personal relationship – i.e. as a neighbour rather than a business – and therefore the collaboration is developed and initiatives are often realized where the personal relationship is activated. There seem to be many visions for dynamic communities that involve especially smaller productions including local branding and tourism activity.

Finally, the institutional perspective shows that the role of municipalities is typically as facilitators of networking either between food producers, food producers and the tourism industry, or between local communities and landowners. In addition, the findings suggest that what is initiated and who is the initiator may be random, and that there is generally a lack of coordinated efforts to create a better integration of community development and agricultural activities.

Overall, a relatively faceted picture emerges of the relationship between farmer and local communities, which may give rise to consideration of how measures to support the development of the small rural communities should be facilitated. First, it is clear that there is a difference between landowners, which is especially evident in differences between large and small landowners. The large landowners typically show an interest in the general development in the local area and get involved, for example, in local associations. This is not to the same extent found for the small landowners, who rather have an individualized interest as residents of the local communities. This indicates that although both groups are usually characterized as agricultural stakeholders, they may react differently to various subsidy schemes and other initiatives aimed at the development of the rural villages.

In this way, the results suggest that the perception of farmers is quite different depending on whether the perspective is of the local residents or local institutions. This again indicates that initiatives from, for example municipalities, can be perceived quite differently by both farmers and local residents. Strengthening the communication as well as a more systematic and unifying approach from the municipalities will be an important parameter for improved anchoring and thus the success of initiatives in the rural area.

Indledning

Baggrund

En gennemgang af de seneste 10 års videnskabelige artikler i to internationalt førende tidsskrifter inden for landdistriktsudvikling (Journal of Rural Studies og Sociologia Ruralis) viser, at undersøgelser af landsbyudvikling oftest ikke inddrager det omkringliggende landbrug. I de få artikler, der kobler landbrug og lokaludvikling, er fokus oftest rettet mod turister for eksempel i form af agroturisme og betydningen af gårdbutikker (Fleskens et al., 2009; Ovaska & Soini, 2017; Van Der Ploeg & Renting, 2000). De samme tendenser ses i en række af incitamenter og støtteordninger både inden for landsbyudvikling og inden for landbruget. Afkobling kan føre til, at landsbyer bliver isolerede øer i landbrugslandskabet snarere end lokalsamfund, der kulturelt og identitetsmæssigt har rødder også i det omkringliggende agerland både i form af ejerskaber, og i måden der produceres og gives afgang til arealerne på (Ejrnæs et al., 2019). En nylig undersøgelse af potentialerne ved multifunktionel jordfordeling peger på, at samarbejde mellem landsbyer og omkringliggende landbrug kan føre til nye former for ejerskab, fællesskaber, arealdisponeringer og erhverv (Ejrnæs et al., 2019; Johansen et al., 2018), men også på, at der mangler incitamenter og strategisk planlægning for en fuld indfrielse af potentialet for landsbyudvikling. I dette forskningsprojekt rettes opmærksomheden derfor på potentialet for lokalt forankret landsbyudvikling ved en genkobling til landbruget gennem strategisk planlægning og incitamenter.

Landbruget og dets praksisser er historisk set omdrejningspunktet for landsbyfællesskaberne og dermed den lokale identitet. Landbruget er fortsat et centralt erhverv i landdistrikterne, dog ikke i samme grad som tidligere i kraft af bidrag til den økonomiske aktivitet, men i kraft af at landmændene som jordejere af hovedparten af arealerne i landdistrikterne er skabere af landskabet. Den vedblivende strukturudvikling i landbruget medfører, at ejerskabet og driften af landbrugsjorden i mange tilfælde er blevet løsrevet fra de lokale fællesskaber. Det er ikke nødvendigvis den "lokale" landmand, som dyrker jorderne omkring landsbyerne. Jordejeren eller forpagteren kan være en person, som bor langt væk og kun færdes på jorderne i forbindelse med markoperationer. Strukturudviklingen har med sammenlægning af bedrifter også ført til frigørelse af tidligere landbrugsejendomme med et mindre jordtilliggende (fritidslandbrug eller deltidslandbrug) i nærhed til landsbyer, hvor eksempelvis store husdyrbedrifter er mindre ønsket. Disse ejendomme er formelt set landbrugsejendomme, men bidrager kun i meget begrænset omfang til landbrugets samlede produktion (Olsen et al., 2019). Omvendt repræsenterer ejerne af disse ejendomme en væsentlig andel af lokalbefolkningen og kan disponere over bynære landbrugsarealer, som kan være genstand for lokale interesser. Imidlertid ses det typisk, at støtteordninger, som er målrettet landbruget, er designet til at give incitamenter rettet mod professionelle heltidslandmænd, men som måske i mindre grad er interessante for fritidslandbrugene.

Landbrugsaktiviteternes bidrag til lokalsamfundene

Hvor landbrugssektoren i en historisk kontekst har været en primær drivkraft for produktion og beskæftigelse i landbosamfundene, udgør den i dag kun en mindre del af den samlede økonomiske aktivitet i udviklede lande. Selvom landbruget konstituerer omkring 60 procent af Danmarks samlede areal, udgør landbruget kun 1,2 procent af Danmarks BNP (Olsen et al., 2019). På trods af afkoblingen af jordbrugsproduktionen fra lokalsamfundet er mange politikker stadig baseret på en forventning om, at der eksisterer et direkte link, som kan

forbedre landdistrikternes eksistensgrundlag og hensynet til landbruget bliver derfor ofte prioriteret højt i mange landdistriktspolitikker – eksempelvis EU's fælles landbrugspolitik. Selvom landbruget ikke længere er den dominerende bidragsyder til yderområdernes produktionsaktiviteter, kan landmændene stadig være værdifulde bidragsydere i lokalsamfund og landdistriktsudvikling. Social forankring blandt de lokale samt integration af udefrakommende ressourcer til lokalsamfundet er en forudsætning for landdistriktsudvikling ud fra et neo-endogent teoretisk synspunkt. I følge Ray (2006) bør interventioner integreres og rettes mod at maksimere anvendelsen af fysiske og sociale ressourcer i en geografisk sammenhæng.

Undersøgelser af landmændenes deltagelse i landdistriktsudvikling er mest rettet direkte mod landskabet og de lokale fødevareproduktioner. Tre tilgange kan belyse og danne grundlag for en analyse af forankring i relation til landmænd og landdistriktsudviklingen: *Agroindustriel modernisering* og *post-produktivistisk landdistriktsudvikling* samt *social forankring* i forhold til landmænd.

Agroindustriel modernisering, herunder multifunktionalitet, *og post-produktivitisk landdistriktsudvikling* (Hutten, 2019) fokuserer på, hvordan landmanden organiserer sin produktion, hvorved en højere samfundsgevinst kan opnås med fokus på landbrug og landbosamfund. Det kan for eksempel være landskabsbeskyttelse, friluftsliv og arbejdspladser (Wilson, 2007). Ifølge Sutherland (2012) fokuserer den post-produktivistiske landbrugspolitik på de ikke-kommercielle landbrug[1], der kan facilitere ændringer i landskabet og være med til at starte en gentrificeringsproces. Jordejerne bliver derved forbrugere af landdistrikternes faciliteter, uanset om udviklingen (gentrificering) foregår inden for eksisterende husholdninger eller igennem udefrakommende investorer (Sutherland, 2012). I den forbindelse kan social forankring også betragtes fra et ansvarsperspektiv. Dog kan der være en risiko for, at en større del af ikke-kommercielle jordejere ikke ønsker at bidrage til lokalsamfundet, da de ikke fordrer social acceptabilitet. Ikke fordi de ikke er kommercielle jordejere, men grundet den livsstil der kan udspringe af et forbrugsperspektiv mod landskabet.

Hvis der derimod fokuseres på *social forankring* i forhold til landmænd, bygger undersøgelser ofte på produktionsnetværk og korte forsyningskæder (Marsden et al., 2020). I litteraturen om korte forsyningskæder er det fokus på de forskellige sociale relationer inden for værdikæden fra jord til bord. McKitterick et al. (2016) finder i en undersøgelse, at uformelle netværk spiller en rolle i innovation for fødevarevirksomheder i ikke-industrialiserede netværk, hvorimod mere formelle institutionelle netværk er vigtige for udviklingen af den sociale kapital i værdikæden. Derved kan de sektormæssige kontekstuelle faktorer påvirke både begrænsninger og muligheder for innovation igennem interaktioner i den institutionelle relation mellem aktør og producent (McKitterick et al., 2016).

Den territoriale dimension spiller også en stor rolle i forhold til at forklare deltagelse i netværkskontrakter, som kan være en *driver* for at overkomme manglende social kapital (Pagliacci et al, 2020). Effekten af social forankring findes også af Migliore et al. (2014), hvor landmænds tilstedeværelse i lokalsamfundet i relation til personligt formede tilknytninger mellem landmand og forbruger medfører øget social forankring i landmandens beslutninger. Yderligere diskuteres effekten af strukturelle faktorer i et skotsk skaldyrskooperativ af Tregear et al. (2016). Selvom lokalsamfundets kontekst ofte dominerer litteraturen, er sektormæssige normer og vaner vigtige faktorer for at forme relationer. Mens disse resultater relaterer sig til landmanden som

[1] Jf. Sutherland (2012), kan det både være hobbylandbrug, som ikke har intention at skulle leve af landbrugsaktiviteterne, men også long-term landmænd, der operere på et landbrug af kommerciel størrelse, men har diversificeret deres indkomst til også at omfattet indkomst uden for landbrugserhvervet.

producent af fødevarer, landskab, natur, rekreative muligheder, turisme, job mv., har der været mindre opmærksomhed på, hvordan landmandens hverdagsliv påvirker den sociale forankring i landbosamfundet, det vil sige landmandens rolle som jordejer, arrangør af produktion og som aktør i den regionale værdikæde.

Litteraturgennemgangen af landmænd og landdistriktsudvikling viser, at fortolkningen af social forankring kan gribes an i overensstemmelse med den samfundsmæssige kontekst for produktionen eller for lokalsamfundet. Hvor sidstnævnte trækker på litteraturens fortolkning af Simmel (1949) om social forankring, såsom tilhørsforhold og fællesskabsopbygning, trækker den førstnævnte på fortolkningen af social forankring hos Karl Polanyi (1886-1964) og Granovetter (1983) om tillidsskabelse, begrænsende omkostninger og øget innovativ performance. Yderligere kan landmænds sociale forankring tolkes ud fra deres karriere og livsstil (Højrup, 1983) ved enten at have en livsstil, hvor profession/arbejde og hverdagsliv smelter sammen, eller en karrierelivsstil, der skelner mellem profession/arbejde og fritid, og fritiden bruges til at forbedre arbejdspræstationen/professionen.

Med udgangspunkt i ovenstående observationer er det relevant at undersøge, hvilken type social forankring der kan findes blandt forskellige grupper af landmænd/jordejere, og om de bidrager til lokalsamfundet gennem deres livsstil og hverdagsliv ved at indgå i sociale aktiviteter i lokalsamfundet. Et lignende perspektiv kan findes i det kvalitative studie af australske landmænds interaktion i deres lokalsamfund af McManus et al. (2012).

Forskningsspørgsmål

På denne baggrund er der gennemført et forskningsprojekt, som afdækker landbrugets betydning i lokalsamfundene opdelt på de (små) lokale landbrugsbedrifter og store produktionsorienterede bedrifter. Forskningsprojektet ser både på, hvordan landbruget selv oplever deres bidrag, og på, hvordan landsbybeboere, lokalråd og landkommuner oplever landbrugets betydning for lokalsamfundsudvikling. Følgende forskningsspørgsmål er styrende for undersøgelsen:

- Hvordan er landbrugets ejendoms- og produktionsstruktur i tilknytning til landsbyer og samlinger af huse i landdistrikterne, og på hvilke måder er denne struktur koblet til landbrugets bidrag til landsbyudvikling?
- Hvad er landsbybeboernes, lokalrådenes og landdistriktsudviklernes opfattelse af landbrugets betydning for aktiviteter og udviklingsmuligheder i landsbyerne, og hvilke barrierer og muligheder ser de, for at landbruget kan spille en rolle i lokaludviklingen?

Resultaterne vil bidrage til en forståelse af landbrugets betydning for landdistrikternes lokalsamfund, samt på hvilke måder en integrering af landbrugsproduktion og landsbyudvikling kan styrkes.

Spørgsmålene besvares gennem en case-undersøgelse, der involverer syv udvalgte landdistrikter. Rapporten er således opbygget, at det næstfølgende afsnit beskriver de metoder, der er anvendt, og hvordan disse knytter sig til den videnskabelige litteratur inden for feltet. Dernæst følger en beskrivelse af de udvalgte caseområder set fra henholdsvis et landbrugssyn og et landsbysyn. Kapitel 3 vedrører resultaterne fra undersøgelse af landmændenes sociale forankring i udvalgte case-områder, og kapitel 4 vedrører resultater fra undersøgelsen af, hvordan landsbyer og landkommunerne ser på landbruget som en medspiller i lokalsamfundsudvikling. Kapitel 5 opsummerer og diskuterer resultaterne fra de to delundersøgelser, medens kapitel 6 konkluderer på forskningsspørgsmål og opstiller en række konkrete anbefalinger i tråd med formålet med projektet.

Metode og undersøgelsesdesign

Undersøgelsen gennemføres som et case-studie, der involverer syv landdistrikter: Fejø, Halsnæs, Klovborg, Lammefjord, Thise, Thyholm og Østmøn. Lokaliseringen af case-områderne er vist i figur 1.

Figur 1. *Case-områdernes placering*

Case-områder er strategisk udvalgt for at repræsentere et bredt spektrum af karakteristika med hensyn til bedriftsstruktur, fødevareproduktionens geografiske orientering og repræsentation i forhold til forskellige typer af regionale brands, for eksempel om de har stedbundne fødevarerelaterede brands, eller de har en speciel struktur inden for fødevareforsyningskæderne. De syv studieområder og baggrunden for udvælgelsen kan ses i tabel 1.

Tabel 1. *Kriterier for udvælgelse af studieområderne og karakteristika ved landbrugsvirksomheden*

Case-område	Beskrivelse af case
Fejø	Udbredt frugtproduktion med stedlig branding hvor produktionen befinder sig på en lille ø. Lang tradition for produktion af æbler og pærer, der er organiseret i virksomheden *Fejø Frugt*. Brandet *Fejø Frugt* dækker hele værdikæden bortset fra detailhandlen.
Halsnæs	Udbredt forekomst af gårdbutikker. Landområde tæt på store arealer med sommerhuse. Det ligger inden for pendlingsafstand til København. Studieområdet har en høj tæthed af gårdbutikker og stor efterspørgsel efter lokale råvarer fra sommerhusgæsterne. Kun få større fuldtidsgårde, men mange små og mellemstore gårde.
Klovborg	Tidligere stedligt mejeri, men hvor produktionen på andelsejet mejeri er flyttet. I mejeri-bygningerne er der i undersøgelsesperioden ostepakkeri. Landbrugsområde med 114 års tradition for produktion af ost. I 2012 blev produktionen lukket og flyttet til et centralise-ret Arla-produktionsanlæg. "Klovborg" anvendes dog stadig som produktbrand.
Lammefjord	Udbredt grønsagsproduktion med stedlig branding. Landbrugsområde domineret af Dan-marks største landindvindingsprojekt. Forskellige produktionsformer, men især kendt for produktion af rodfrugter (især kartofler og gulerødder), der distribueres af et andelssel-skab. Brandet *Lammefjord* dækker over bearbejdning, emballering og branding.

Thise	Stedlig branding af økologisk mejeri med potentiale for stor gensidig afhængighed mellem arbejdspladser og lokale mælkeproducenter. Thise blev etableret i 1988 med det formål at etablere et selvstændig økologisk mejeri. Thise Mejeri er i dag den næststørste mejeriproducent i Danmark. *Thise* er et produktbrand og en organisk produktionslinje.
Thyholm	Stor vægt på animalsk produktion og store bedrifter. Landområde med hverken specifikke produktionskarakteristika eller brands. Befolkningstætheden er lav, og afstanden til store byer er stor. Landbrugsproduktionen i området er kendetegnet ved store gårde og få mindre gårde, hvor nogle har Agroturisme.
Østmøn	Mange mindre bedrifter. Område med hverken specifikke produktionskarakteristika eller lokale brands. Befolkningstætheden er ret lav om vinteren, men er højere i sommertiden på grund af turister på Møns Klint og de store arealer med sommerhuse. Det er inden for rejseafstand på mindre end halvanden time fra København. Ingen andre større byer inden for pendlingsafstand. Flere store bygningskomplekser i området.

Undersøgelsesdesignet er skabt således, at cases belyses fra tre perspektiver, nemlig jordbesiddernes, landbyboernes og myndighedernes/landbrugsorganisationernes. Resultater fra analyser af jordbesidderes og landsbyboeres perspektiver på forholdet mellem lokalsamfundsudviklingen og landbrugsproduktionen er anvendt til at kvalificere undersøgelsen af bosætningskonsulenters og landbrugsorganisationers perspektiver på integrering af landbrugsproduktionen og lokalsamfundsudviklingen. Undersøgelsernes delkomponenter er illustreret i figur 2.

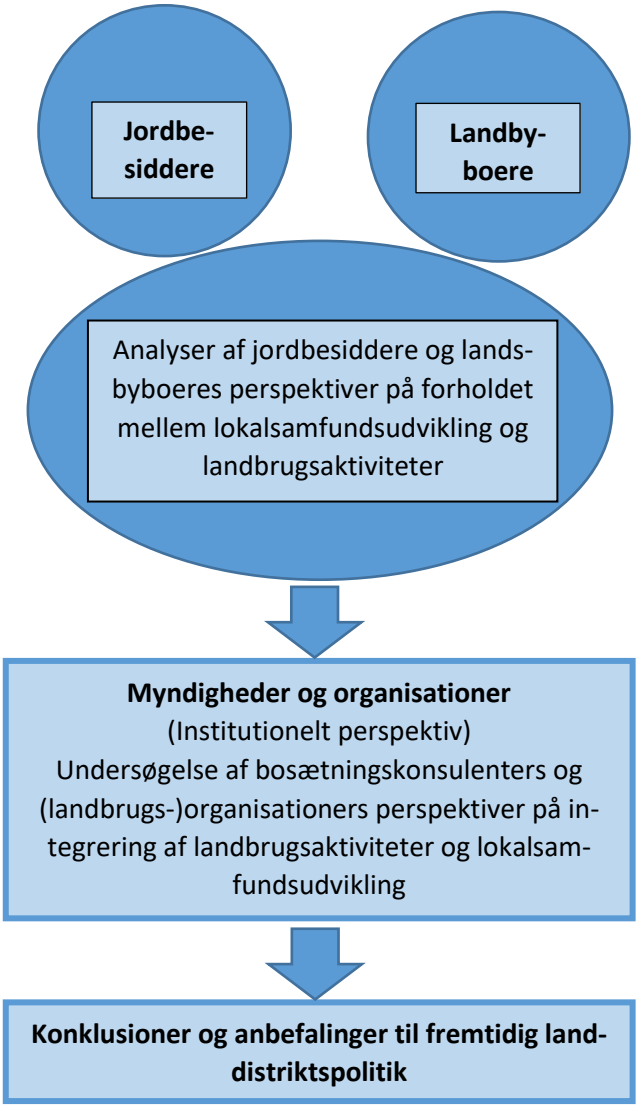

Figur 2. *Grafisk illustration af delundersøgelserne*

Dataindsamling og -materiale

Dataindsamlingen er foretaget på forskellig måde i de enkelte delstudier. For jordbesidderne består data i besvarelser i telefonsurvey foretaget blandt 1.200 jordbesiddere i de syv områder. Spørgsmålene fokuserer på en kombination af jordbesiddernes tilknytning til – og engagement i – lokalsamfundet samt deres forventninger og ønsker til fremtidigt engagement i lokalsamfundsudvikling. Data blev indsamlet i perioden 3. til 14. februar 2020 af Jysk Analyse. Respondenterne var alle ejere af landbrugsjord, og spørgsmålene omhandlede uddannelsesbaggrund, bedriftstype, stedbundethed, arealanvendelse, engagement i fællesskab, samarbejde med andre, erfaringer og holdninger til subsidier. Personlige karakteristika, såsom køn og alder, blev udeladt for at undgå en lav svarprocent ved en mulig modvilje hos respondenterne. Antallet af respondenter (484) svarer til gennemsnitligt 25 procent af alle jordejere i de syv områder. Stikprøven af respondenter på de enkelte case-områder var ikke proportional med hensyn til de arealer, der besiddes. Små og semismå landbedrifter blev i stikprøven vægtet ned for at sikre en variation blandt respondenterne og for at korrigere for den manglende proportionalitet i stikprøven af jordejere. Dette blev gjort for at øge repræsentativiteten af resultaterne i forhold til ejerskab af jorden.

Der er desuden foretaget en dybdegående kortlægning af arealerne baseret på registerdata i form af internetmarkkort fra Landbrugsstyrelsen og ejerfortegnelsen over ejendomme i områderne, som muliggør en detaljeret kortlægning af landbrugsstrukturen omfattende ejer/ejendom, bonitet, markformer og -størrelser, mv. Udviklingen i bedriftsstrukturen i landbruget benyttes ofte som et udtryk for strukturudviklingen i dansk landbrug. Bedriftsbegrebet anvendes som synonym med en virksomhed og defineres oftest med at virksomheden har ét CVR-nummer. I denne sammenhæng, hvor der er set på udviklingen af landsbyerne og sammenhængen til landbruget, er det også relevant at se på jordejerskabet. Jordejeren, typisk omtalt som lodsejeren, har ejendomsretten over jorden og kan derfor definere dyrkningspraksis og bestemme eksempelvis adgang i forhold til rekreative aktiviteter for landsbyboerne. Anvendelsen af jorden er dog begrænset af landbrugslovens bestemmelser om landbrugspligt. Landbrugspligten indebærer ikke krav om, at der udføres landbrugsdrift fra ejendommen, men der er krav om, at jorden holdes i en stand, så den ikke gror til. Det betyder dog ikke, at man blot kan anvende den til hvilket som helst formål. Jf. Fødevarestyrelsens *Vejledning til landbrugsloven*, s. 16, er Landbrugsstyrelsen ret restriktiv i forhold til at give tilladelse til ophævelse af landbrugspligten på arealer over 2 ha. Men netop fordi der i mange tilfælde er én ejer af et givet jordlod og en anden, som forpagter jordloddet, er der i beskrivelsen af landbrugsstrukturen i case-områderne fokus på både lodsejeren og på landmanden. Landmandsbegrebet bruges om ansøgeren af landbrugsstøtte på arealet, da dette typisk er udtryk for, at vedkommende varetager landbrugsdriften. Endvidere fokuseres der på forskellen mellem bedrifter og ejendomme over 100 ha, som vi vælger at kalde heltidsbedrifter/heltidsejendomme. Denne distinktion stemmer ikke overens med Danmarks Statistiks kategorisering af arbejdsbehovet for bedrifter, men arbejdskraftbehovet, som ligger til grund for Danmarks Statistiks anvendelse af begreberne, er der i dette projekt ikke adgang til.

I figur 3 er heltidsbedrifterne vist for case-området Thyholm med en farvekode for hver bedrift. Kategoriseringen af bedrifterne er lavet på baggrund af ansøgninger om EU-støtte, hvor hver aktiv landmand fremgår som ansøger. I det anvendte materiale er hver ansøger repræsenteret ved et ejernummer, som vurderes at være et anvendeligt begreb for den samlede bedrift, det vil sige både ejede og forpagtede arealer.

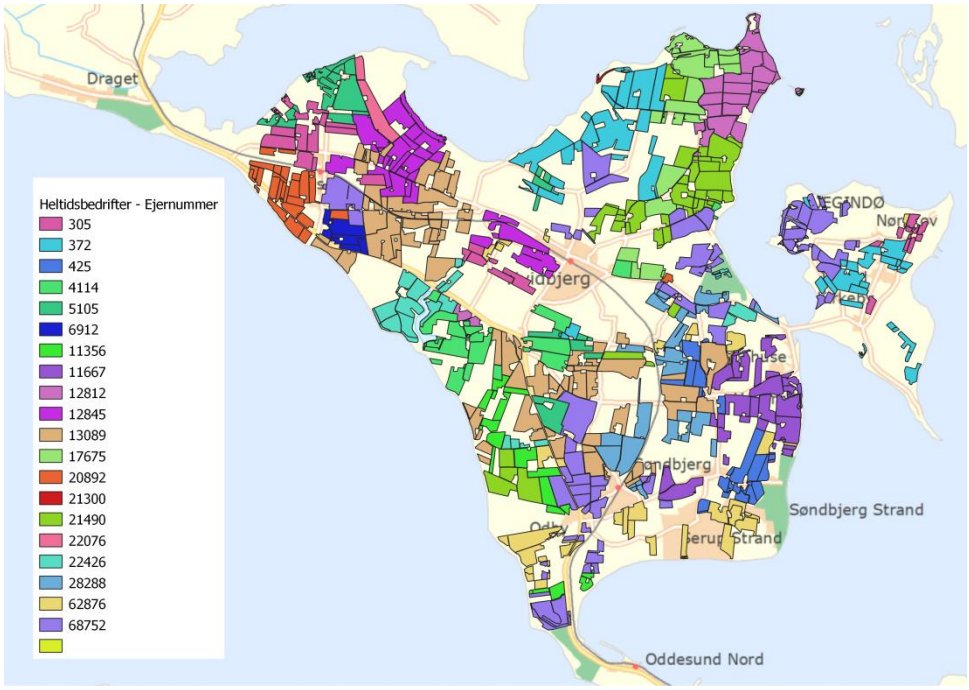

Figur 3. *Heltidsbedrifter i 2018 i Thyholm*

På lignende måde kan alle ejendomme over 100 ha for samme område præsenteres som i figur 3, hvor det ejede areal for ejendommen er vist som etiket i figur 4. Når udvælgelsen er på ejendomsniveau, så er der samlet set et mindre areal i det udvalgte studieområde. Dette skyldes, at der er en del mindre ejendomme, som bliver forpagtet af bedrifter, som dyrker mere end 100 ha.

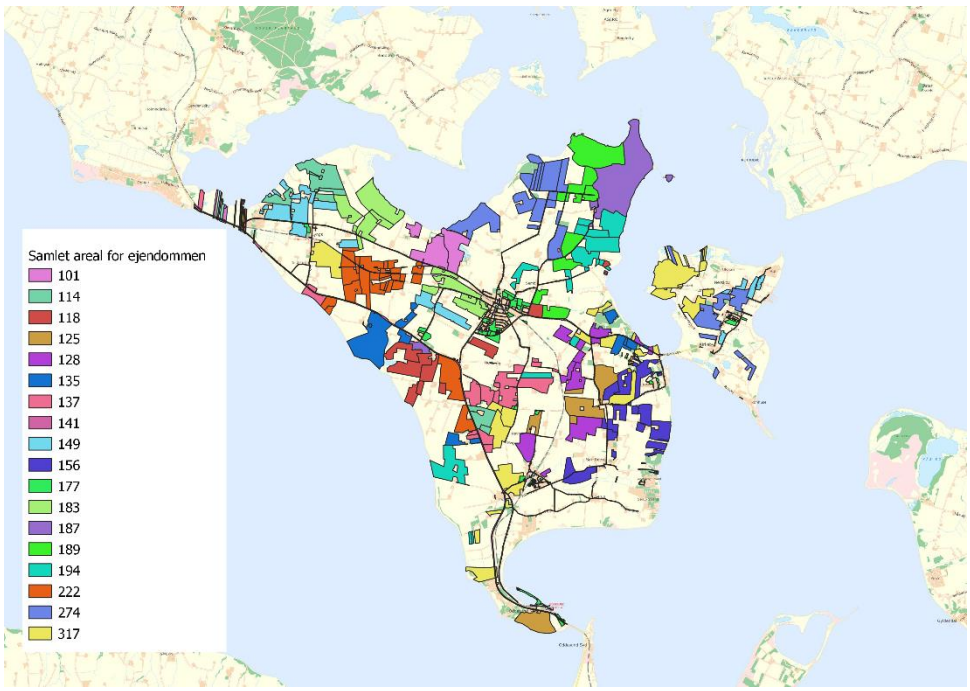

Figur 4. *Ejendomme over 100 ha i 2018 i Thyholm*

Note: Etiketten til figuren viser ejendommens samlede matrikulære størrelse, og farvekoden viser beliggenheden af ejendommens enkelte jordlodder.

Den samlede kortlægning af omfanget af landbrugsarealerne i studieområderne kan vise, hvorvidt at de drives af lokalt forankrede landmænd, ligesom der kan foretages en beskrivelse af ejerforhold til mindre jordlodder nær landsbyerne. Dette giver en statistisk baseret beskrivelse af integrationen af landbrugsaktiviteterne i lokalområdet og giver en indikation af jordbrugsaktiviteternes *place attachment*, som i den miljøsociologiske litteratur anses for en væsentlig determinant for det lokale engagement i miljø, landskab og lokalområder; se for eksempel Lokocz et al. (2011).

Dataindsamling vedrørende lokalsamfundsaktører er foretaget som en kombination af kvalitative telefoninterviews og kvalitative spørgeskemaer til landsbyråd/ borgerforeninger i landsogne i case-områderne. Det er kun få at lokalsamfundene i case-områderne, der har udarbejdet en landsbyudviklingsplan. Der er derfor suppleret med kvalitative data fra tidligere undersøgelser udført i områderne. Spørgsmålene fokuserede på, hvilken rolle landbruget spiller i lokalsamfundenes udviklingsplaner, og hvilke forventninger landsbyboerne har til landbrugets engagement i landsbyudviklingen. Desuden er landsbyudviklingsplaner gennemlæst for informationer om landbrugets involvering. Endelig er kvalitative interviews fra tidligere undersøgelser i case-områderne kodet for at finde udsagn fra landbyboere om koblingen mellem landbrug og landsbyliv.

Dataindsamlingen vedrørende det institutionelle niveau er foretaget som kvalitative telefoninterviews med bosætningskonsulenter/landdistriktskoordinatorer i de kommuner, hvori case-områderne er lokaliseret, og tilsvarende med landboforeningerne og landbrugsrådgivningen. Spørgsmålene, som var genereret med afsæt i resultaterne af analyserne fra de to førstnævnte undersøgelser, fokuserer på potentialer for lokalsamfundsudvikling ved et udvidet samarbejde mellem jordbesiddere og landsbyer, organiseringsformer og initiativtagere. Desuden var der et fokus på potentialet for en større branding af lokalområdet via landbrugets slutprodukter og organiseringsformer. Kommuneplanerne i de syv involverede kommuner blev gennemlæst for afklaring af koblinger mellem landsbyudvikling og involvering af jordbesiddere. I tabel 2 er der givet en oversigt over data og dataindsamling i de tre delundersøgelser.

Tabel 2. *Oversigt over data og dataindsamling i de tre delundersøgelser*

Delundersøgelse	Data
Jordbesiddere	Telefonsurvey 1.200 respondenter, kortlægning af produktion og ejerskab
Landsbyboere	Kvalitative telefoninterviews suppleret med kvalitativt spørgeskema, tidligere undersøgelser, dokumentanalyse af landsbyudviklingsplaner
Kommuner/landboorganisationer	Kvalitative interviews og dokumentanalyse af kommuneplaner

Case-områderne

Inspireret af klynge-klassifikationsmodellen af Enright (2000) er diversiteten af de syv case-områder organiseret efter deres geografiske størrelse og produktion. Den geografiske udbredelse beskriver primært, i hvilken grad produktet er lokalt produceret og forarbejdet, og om produktionen er defineret af det lokale brand (Enright, 2000). Produktspænd er en kombination af, hvor stor geografisk rækkevidde (Marsden et al., 2000) produktet og konceptet har. Et stort produktspænd henviser til et nationalt markedsført produkt, der udbydes hele året og med mulig eksport, hvor modpolen er lokalt salg og henviser til, at langt størstedelen af produktionen sælges lokalt. Figur 5 illustrerer organisation af de syv case-områder efter geografisk udbredelse og produktspænd.

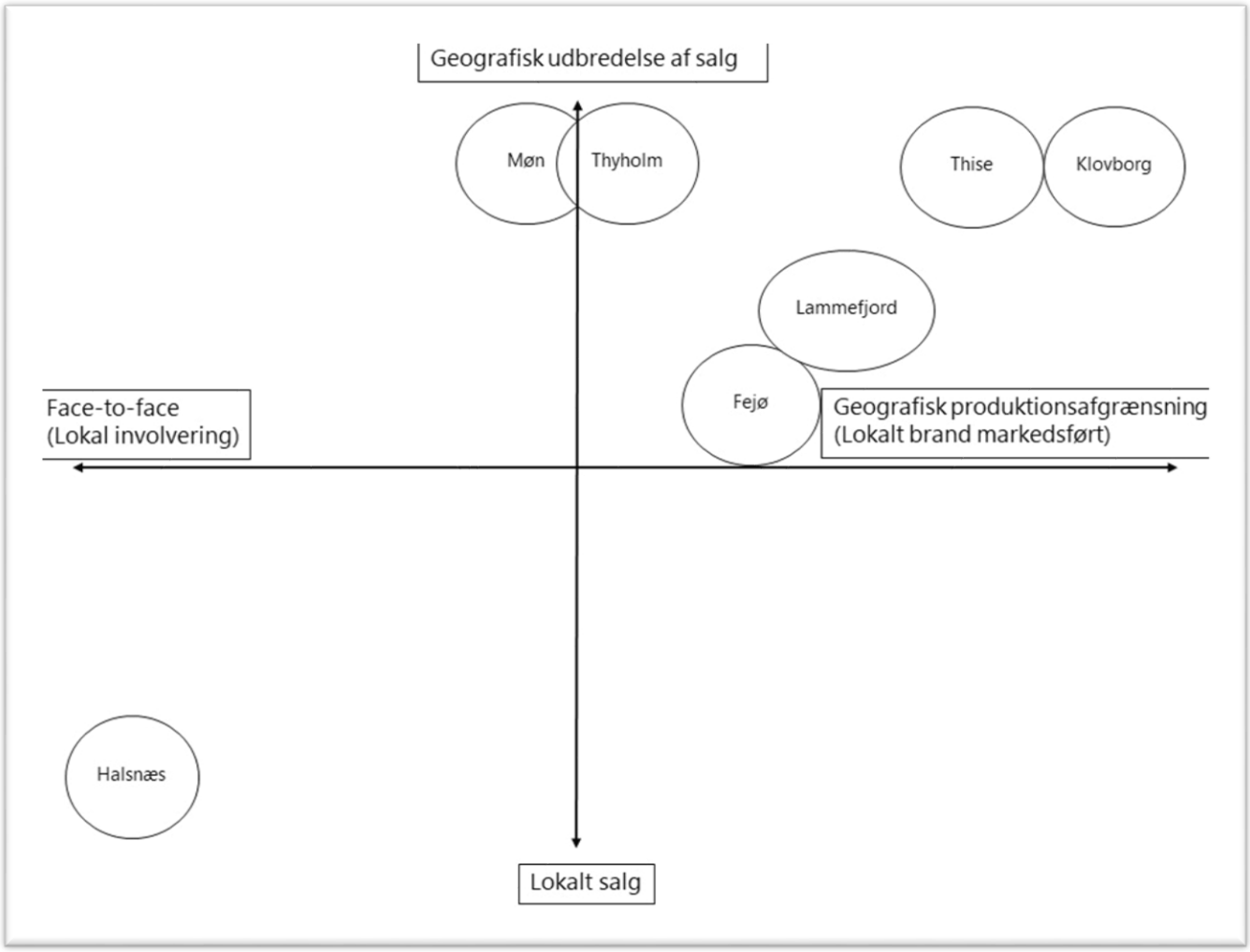

Figur 5. *Placering af case-områderne efter deres geografiske omfang og produktspænd*

Note: *Face-to-face* er defineret ved, at produktet er lokalt produceret, men ikke har et lokalt brand, hvor *Geografisk-produktionsafgrænsning* modsat har et lokalt brand. *Geografisk udbredelse af salg* er defineret ved, at området har et nationalt markedsført produkt, der udbydes hele året med mulig eksport, hvor *lokalt salg* henviser til, at størstedelen af produktionen sælges lokalt.

Ud over det geografiske omfang undersøges *størrelsen* på landbesiddelsen. Gårdene er inddelt i fire grupper, herunder mindre landbesiddelser med mindre en 5 ha, semi-små landbesiddelser med 5-30 ha, mellemstore med 30-100 ha og store landbesiddelser med mere end 100 ha. Størrelse er ikke en indikation af bedriftens størrelse, da ejerne kan udleje eller leje jorden. *Produktionsform* indgår som en tredje variabel og opdeles i *ikke-landbrug*, *hobbylandbrug, deltidslandbrug* og *fuldtidslandbrug.* Tabel 3 viser antallet af respondenter for de viste case-områder.

Tabel 3. *Antal respondenter på hvert studieområde grupperet efter størrelse på besiddelse af land*

	Thyholm	Østmøn	Halsnæs	Klovborg	Fejø	Thise	Lamme-fjord	I alt
< 5 ha	22 (19%)	36 (33%)	39 (32%)	31 (24%)	20 (21%)	25 (21%)	69 (34%)	242 (27%)
5-30 ha	30 (24%)	8 (15%)	14 (16%)	40 (35%)	5 (17%)	20 (21%)	49 (39%)	166 (26%)
30-100 ha	8 (22%)	9 (28%)	7 (26%)	7 (12%)	1 (14%)	11 (21%)	14 (13%)	57 (18%)
> 100 ha	2 (13%)	3 (14%)	0 (0%)	2 (11%)	3 (50%)	6 (19%)	3 (12%)	19 (15%)
I alt	**62 (21%)**	**56 (26%)**	**60 (24%)**	**80 (25%)**	**29 (21%)**	**62 (21%)**	**135 (29%)**	**484 (25%)**

Note: Andelen af samtlige lodsejere i case-området i parentes.

De følgende syv afsnit beskriver de syv case-områder med hensyn til beliggenhed, befolkningstal og landbrugsstruktur.

Thyholm

Studieområdet Thyholm er beliggende i Struer Kommune og omfatter sognene Jegindø, Odby, Hvidbjerg, Lyngs og Søndbjerg. Nærmeste større byer er Thisted (13.000 indbyggere) og Holstebro (36.000 indbyggere), som ligger i en afstand på henholdsvis 55 og 40 km fra centrum af studieområdet. Afstanden til Århus er 150 km. Området er desuden karakteriseret ved nærheden til Limfjorden og Nationalpark Thy. Befolkningstallet i studieområdet er på 3.100 personer, hvoraf størstedelen er bosat i Hvidbjerg.

Thyholm er et meget aktivt område med både tilbagevende begivenheder og enkeltstående aktiviteter. Mange af aktiviteterne er organiseret gennem foreningslivet. Thyholm har en fælles kommunikationsplatform thyholm.dk, som linker til både offentlige institutioner, lokalt erhvervsliv og foreningsliv. Lokalsamfundene Hvidbjerg, Tambohus, Lyngs og Oddesund samt Jegindø har borgerforeninger. Ingen af borgerforeningerne har svaret ja til spørgsmålet, om de har en lokal udviklingsplan, men der er en samlet udviklingsplan for Thyholm.

Området er karakteriseret ved udbredt landbrugsdrift, hvor der er søgt om EU-støtte på 83 procent af områdets samlede areal. Når arealer, som ikke er i omdrift, trækkes ud, er andelen, som er i omdrift på cirka 75 procent af det samlede areal. På landsplan er det samlede dyrkede areal på cirka 62 procent inklusive vedvarende græs, naturarealer mv. og cirka 56 procent uden. Det samlede areal og andelen i omdrift kan ses i tabel 4.

Tabel 4. *Samlet areal, areal ansøgt om EU-støtte samt befolkningstal for studieområdet Thyholm*

	Areal, ha	Ansøgt areal, ha 2018	Andel ansøgt, %	Befolkning
Hvidbjerg	3.550	3.062	86,2	1.745
Jegindø	771	491	63,7	406
Lyngs	1.020	842	82,6	286
Odby	1.257	964	76,7	420
Søndbjerg	884	865	97,8	239
Hele studieområdet	**7.481**	**6.223**	**83,2**	**3.096**

Kilde: Landbrugsstyrelsen (2019a) og Danmarks Statistiks Statistikbank

Der er i alt 107 landmænd, som har søgt om EU-støtte på marker, som ligger i de udvalgte sogne. Antallet af marker pr. bedrift, som ligger inden for studieområdet, svinger sammen med bedriftsstørrelsen. De to klart mest udbredte afgrøder i 2018 var vårbyg og vinterhvede. Området er generelt kendetegnet ved at være domineret af salgsafgrøder, hvor grovfoderafgrøderne til fodring af drøvtyggere ikke er så udbredte, hvilket hænger sammen med den animalske produktion i området.

Husdyrholdet i studieområdet i Thyholm er karakteriseret ved, at der er mange svinebesætninger, og at der er en stor husdyrtæthed i området med 1,4 dyreenheder[2] (DE) pr. ha i omdrift (jf. CHR-registeret)[3].

Opgør man studieområdets besætninger i bedrifter, så er der tre store svinebedrifter, som alle hver har over 800 DE i studieområdet. Derudover er der en stor kvægbedrift med 472 DE og en række mindre hobby- og deltidsbedrifter, ligesom der frem til udgangen af 2020 var én stor minkbedrift med 327 DE i studieområdet, jf. tabel 5. Det vurderes at være mest retvisende at vise husdyrholdets størrelse på baggrund af bedriftsstørrelsen, da det viser antal husdyr, som den enkelte landmand ejer. Hobbyhold, hvor der ikke er knyttet et CVR-nummer til, opfattes i denne tabel også som en bedrift.

Tabel 5. *Antal bedrifter i studieområdet ved Thyholm opdelt efter bedriftstype*

	Får	Kvæg	Mink*	Svin	Total
< 100 DE	5	20	8	4	37
100-200 DE		3	2	5	10
200-300 DE			2	2	4
300-500 DE		1	1		2
> 500 DE				3	3
Total	**5**	**22**	**13**	**14**	**56**

*Som bekendt blev al minkproduktion afviklet i slutningen af 2020 grundet bekymring for udvikling af corona-smitte.
Kilde: Landbrugsstyrelsen (2019b)

Husdyrholdet udgør også en stor del af landbrugsaktiviteten. Husdyrholdets størrelse og beliggenhed er baseret på CHR-registeret, og er for Thyholm vist i figur 3. Som det fremgår af figur 6, er der flere store svinebedrifter på Thyholm, og der var flere minkbesætninger på Jegindø.

[2] Dyreenheder (DE) benyttes ikke længere i husdyrreguleringen, men er benyttet her, da det er en måde overordnet at angive miljøbelastningen for en husdyrproduktion, da en DE omtrentlig svarer til 100 kg kvælstof (N).

[3] CHR-registeret er vurderet til at være bedste kilde til oplysninger om husdyrholdets størrelse, men det er kendt, at validiteten ikke er i top. (https://landbrugsavisen.dk/vigtigt-ved-svinepest-alle-grise-skal-v%C3%A6re-registreret)

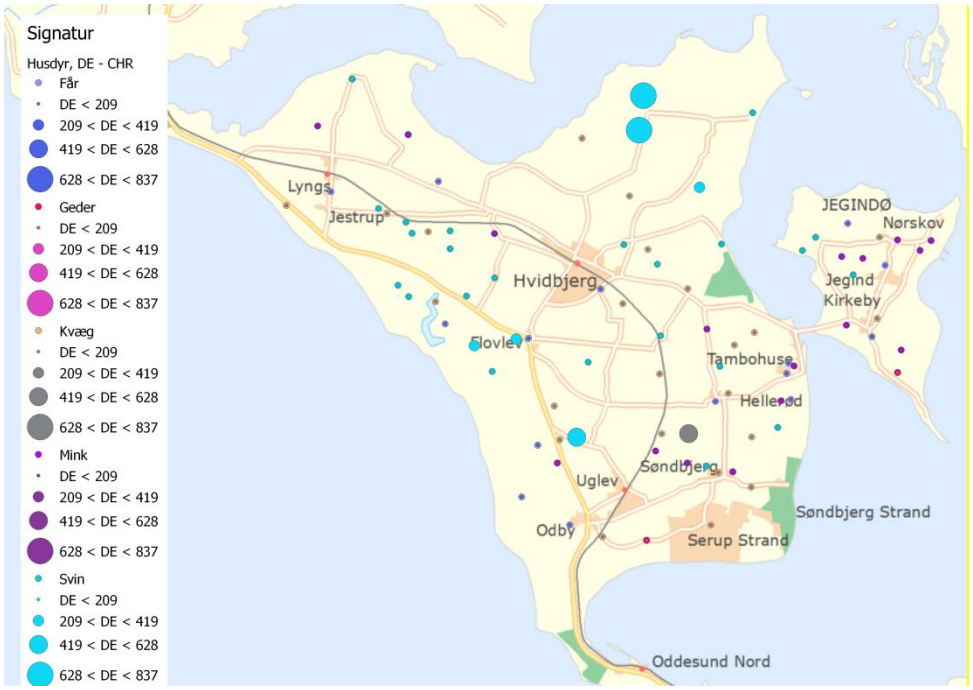

Figur 6. *Husdyrholdets størrelse og sammensætning i studieområdet Thyholm*

Østmøn

Studieområdet på Østmøn er beliggende i Vordingborg Kommune og omfatter sognene Borre, Magleby, Keldby og Elmelunde. Nærmeste større byer er Vordingborg (18.000 indbyggere) og Næstved (43.000 indbyggere), som ligger i en afstand på henholdsvis 40 og 60 km fra centrum af studieområdet. Afstanden til hovedstaden er 130 km. Området er desuden karakteriseret ved nærhed til Møns klint, som er et af de mest besøgte naturområder i Danmark. Befolkningstallet i studieområdet er på 1.100. Der er i alt 12 smålandsbyer eller samlinger af huse i området. Østmøn Lokalråd har i 2014 udarbejdet en lokal udviklingsplan, *Mere Liv på Østmøn*.

Samlet set udgør de fire sogne på den østlige del af Møn et areal på 10.000 ha, hvoraf der er søgt EU-støtte på de 84 procent i 2018 (Landbrugsstyrelsen, 2019c). Når arealer, som ikke er i omdrift trækkes ud, er der 7.782 ha i omdrift i 2018, og med de 78 procent i omdrift er også dette studieområde mere intensivt dyrket end Danmark som helhed. Sognenes størrelse og det dyrkede areal opdelt på sognene kan ses i tabel 6.

Tabel 6. *Samlet areal, areal ansøgt om EU-støtte samt befolkningstal for studieområdet på Østmøn*

	Areal, ha	Ansøgt areal, ha 2018	Andel ansøgt, %	Befolkning
Keldby	2.027	1,883	93	546
Elmelunde	1.974	1,849	94	454
Borre	2.368	2,288	97	516
Magleby	3.643	2,351	65	586
Hele studieområdet	**10.011**	**8,372**	**84**	

Kilde: Landbrugsstyrelsen (2019a) og Danmarks Statistiks Statistikbank

I case-området er der 61 ansøgere af EU-støtte i 2018. De mest udbredte afgrøder i 2018 var vårbyg og vinterhvede og med sukkerroer og vinterraps på en tredje- og fjerdeplads. Det er altså et område domineret af salgsafgrøder og med et meget lille areal med grovfoderafgrøder.

Studieområdet på Østmøn er husdyrintensivt på 0,35 DE pr. ha omdriftsareal. Der er i dette studieområde 2.697 DE ifølge CHR-registeret i 2018, hvoraf den største gruppe udgøres af kvæg med 1.397 DE, men hvor de største besætninger er med svin. Antal bedrifter i studieområdet Østmøn med animalsk produktion kan ses i tabel 7.

Tabel 7. *Antal bedrifter i studieområdet på Østmøn opdelt efter bedriftstype*

	Får	Geder	Kvæg	Svin	Total
< 100 DE	23	3	18	3	47
100-200 DE					
200-300 DE			3		3
300-500 DE			1		1
> 500 DE				2	2
I alt	23	3	22	5	53

Kilde: Landbrugsstyrelsen (2019b)

I forhold til husdyrholdet er størrelse og beliggenhed for Østmøn vist i figur 7.

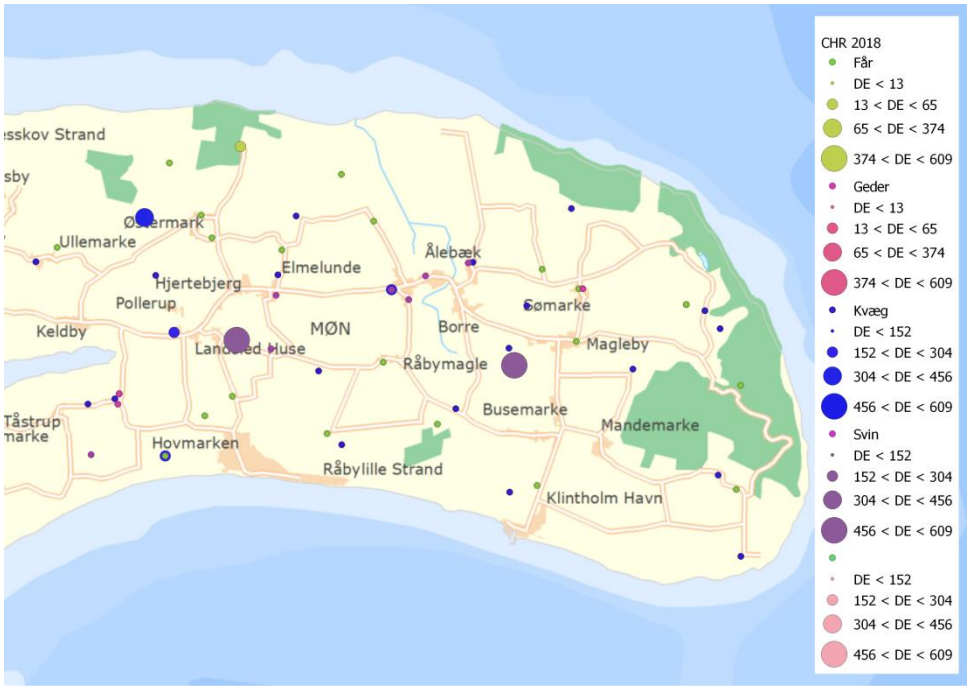

Figur 7. *Husdyrbedrifternes type og størrelse på Østmøn 2018*

Thise

Studieområdet ved Thise er beliggende i Skive Kommune og omfatter sognene Grinderslev, Junget, Thorum, Thise og Rybjerg. Nærmeste større by er Skive (20.000 indbyggere). Befolkningstallet i de fem sogne er på

2.300. Der er seks mindre landsbyer og samlinger af huse i området. Foreningen Fursundegnen har udarbejdet en lokal udviklingsplan, og Thise samarbejder med Skive Kommune om at få udarbejdet en lokal udviklingsplan.

Samlet omfatter studieområdet et areal på 8.665 ha, hvoraf der er søgt EU-støtte på de 80 procent i 2018. Hvis arealer, som ikke er i omdrift trækkes ud, er der 6.388 ha i omdrift i 2018, og med de 74 procent i omdrift er også dette studieområde betragteligt mere intensivt dyrket end Danmark som helhed. Sognenes størrelse og det ansøgte areal opdelt på sognene kan ses i tabel 8.

Tabel 8. *Samlet areal, areal ansøgt om EU-støtte samt befolkningstal for studieområdet Thise*

	Areal, ha	Ansøgt areal, ha 2018	Andel ansøgt, %	Befolkning
Grinderslev	2.848	2,287	80	1.223
Junget	1.268	946	75	254
Thorum	1.618	1,455	90	289
Thise	1.466	851	58	348
Rybjerg	1.465	1,408	96	201
Hele studieområdet Thise	**8.665**	**6,949**	**80**	**2.315**

Kilde: Landbrugsstyrelsen (2019a) og Danmarks Statistiks Statistikbank

I case-området er der 92 ansøgere af EU-støtte i 2018. De mest udbredte afgrøder i 2018 var vårbyg og vinterhvede og med silomajs og græs i omdrift på en tredje- og fjerdeplads. Det er altså et område, hvor der både er salgsafgrøder og grovfoderafgrøder.

Studieområdet Thise er en husdyrintensivt på 1,2 DE pr. ha omdriftsareal. Der er i dette studieområde 7.899 DE ifølge CHR-registeret i 2018, hvoraf den største gruppe udgøres af svin med 4.725 DE og den næststørste udgøres af kvægbesætninger med 2.332 DE.

Antal bedrifter i studieområdet Thise med animalsk produktion kan ses i tabel 9.

Tabel 9. *Antal bedrifter i studieområdet Thise opdelt efter bedriftstype*

	Får	Kvæg	Mink*	Svin	Andre	Total
< 100 DE	6	23	4	2	4	39
100-200 DE			1	4		5
200-300 DE		3		3		6
300-500 DE		1		5	1	7
> 500 DE		1		1		2
Total	**6**	**28**	**5**	**15**	**5**	**59**

*Som bekendt blev al minkproduktion afviklet i slutningen af 2020 grundet bekymring for udvikling af corona-smitte.

Kilde: Landbrugsstyrelsen (2019b)

Husdyrholdet størrelse og beliggenhed for studieområdet Thise er vist i figur 8.

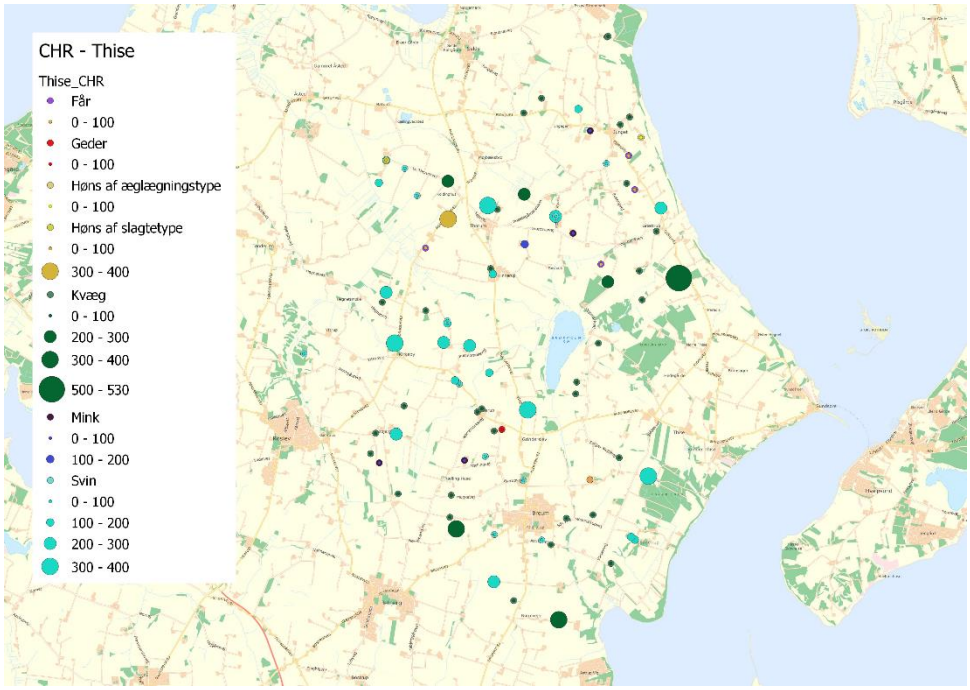

Figur 8. *Ansøgernes samlede husdyrhold målt som DE i området omkring Thise*

Lammefjord

Studieområdet Lammefjord er beliggende i Odsherred Kommune og omfatter sognene Fårevejle, Asnæs, Nørre Asmindrup, Egebjerg, Grevinge, Vig og Højby. Nærmeste større by er Holbæk (29.000 indbyggere), som ligger i en afstand af ca. 25 km fra centrum af studieområdet. Afstanden til København centrum er 90 km. Befolkningstallet i studieområdet er på 19.600. Der er to landsbyer (Egebjerg og Nørre Asmindrup) og fem mindre byer (Fårevejle, Grevinge, Vig, Asnæs og Højby) i området. Kun Egebjerg har ikke en station/trinbræt. Egebjerg Landsbylaug har udarbejdet en lokal udviklingsplan for Egebjerghalvøen.

Studieområdet Lammefjord er karakteriseret ved en landbrugsdrift, hvor der er søgt om EU-støtte på 62 procent af det samlede areal, men da der er permanent græs og andre arealer uden for omdriften på cirka 9 procent af arealet, er 53 procent af arealet i omdrift. Det samlede areal og andelen, som er ansøgt kan ses i tabel 10.

Tabel 10. *Samlet areal, areal ansøgt om EU-støtte samt befolkningstal for studieområdet Lammefjord*

	Areal, ha	Ansøgt areal, ha 2018	Andel ansøgt, %	Befolkning
Fårevejle	4.834	2.857	59	3.885
Asnæs	2.649	1.902	72	4.061
Nørre Asmindrup	1.216	811	67	1.068
Egebjerg	2.927	1.773	61	1.485
Grevinge	4.119	2.876	70	2.245
Vig	4.119	2.716	66	3.247
Højby	3.975	1.849	47	3.435
Hele studieområdet	**23.840**	**14.784**	**62**	**19.626**

Kilde: Landbrugsstyrelsen (2019a) og Danmarks Statistiks Statistikbank

Der er i alt 344 landmænd, som har ansøgt om EU-støtte på marker, som ligger i de udvalgte sogne. De to klart mest udbredte afgrøder i 2018 var vårbyg og vinterhvede efterfulgt af vinterraps og spisekartofler. Området er generelt kendetegnet ved at være domineret af salgsafgrøder.

Lammefjorden kendt for sine specialprodukter, i særdeleshed gulerødder og kartofler. Dog dyrkes "kun" 47 ha med gulerødder. Når landmanden kan dyrke specialafgrøder, som har et større arbejdskraftbehov, er der også basis for at leve af en mindre bedrift. I dette case-område er den mest humusholdige del af Lammefjorden udvalgt. Figur 9 viser jordbundskortet for Lammefjord og omegn.

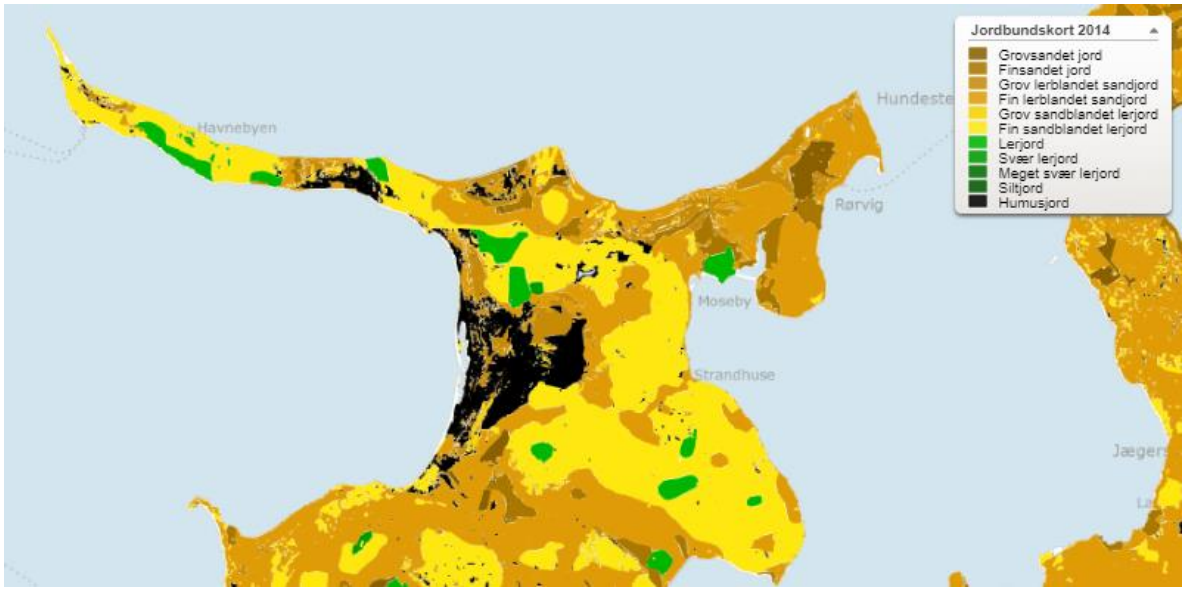

Figur 9. *Jordbundskort 2014 for studieområdet Lammefjord. Humusjorde er de mest interessante i forhold til gulerodsproduktionen*

Husdyrholdet i studieområdet i Lammefjord er karakteriseret ved, at der er mange mindre kvægbesætninger, og at der er en lav husdyrtæthed i området med 0,35 dyreenheder[4] (DE) pr. ha i omdrift (jf. CHR-registeret)[5].

Opgør man studieområdets besætninger i bedrifter, så er de store bedrifter primært svinebedrifter. Der er en række mindre hobby- og deltidsbedrifter som vist i tabel 11. Det vurderes at være mest retvisende at vise husdyrholdets størrelse på baggrund af bedriftsstørrelsen, da det viser antal husdyr, som den enkelte landmand ejer.

[4] Dyreenheder (DE) benyttes ikke længere i husdyrreguleringen, men er benyttet her, da det er en måde overordnet at angive miljøbelastningen for en husdyrproduktion, da en DE omtrentlig svarer til 100 kg kvælstof (N).

[5] CHR-registeret er vurderet til at være bedste kilde til oplysninger om husdyrholdets størrelse, men det er kendt, at validiteten ikke er i top. (https://landbrugsavisen.dk/vigtigt-ved-svinepest-alle-grise-skal-v%C3%A6re-registreret)

Tabel 11. *Antal bedrifter i studieområdet Lammefjord opdelt efter bedriftstype*

	Får	Kvæg	Mink*	Svin	Andre	Total
< 100 DE	46	82	7	16	24	175
100-200 DE		2	1	1		4
200-300 DE		3	1	2		6
300-500 DE				2		2
> 500 DE				1		1
Total	**46**	**87**	**9**	**22**	**24**	**188**

*Som bekendt blev al minkproduktion afviklet i slutningen af 2020 grundet bekymring for udvikling af corona-smitte.
Landbrugsstyrelsen (2019b)

Husdyrholdets størrelse og beliggenhed er for studieområdet Lammefjord vist i figur 10.

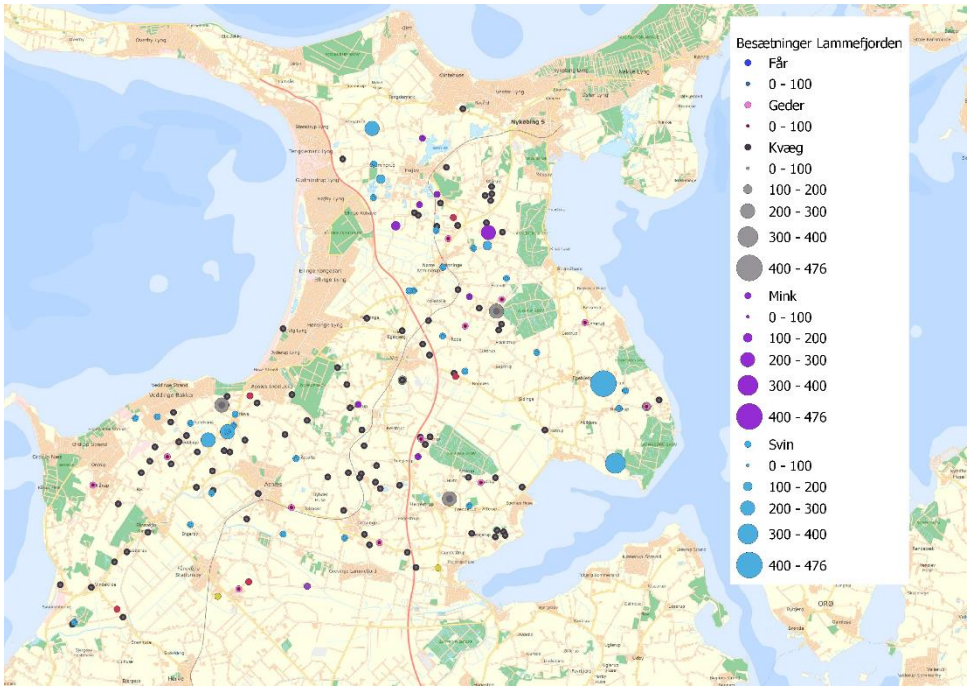

Figur 10. *Husdyrholdets størrelse og sammensætning i studieområdet Lammefjord*

Fejø

Studieområdet Fejø omfatter kun Fejø Sogn og er beliggende i Lolland Kommune. Nærmeste større by er Nykøbing Falster (17.000 indbyggere), som ligger i en afstand på 60 km fra Fejø. Maribo med 6.000 indbyggere ligger cirka 30 km fra Fejø. Området er primært karakteriseret ved, at det er en ø. Befolkningstallet på Fejø er 460. Fejø har et aktivt foreningsliv med Fejøforeningen som den centrale forening til formidling af lokale initiativer, aktiviteter, planer og nyheder.

Samlet set udgør arealet på Fejø 1.865 ha, hvoraf der er søgt EU-støtte på de 69 procent i 2018. Hvis arealer, som ikke er i omdrift, trækkes ud, er der 1.220 ha i omdrift i 2018, og med de 65 procent i omdrift er dette studieområde en smule mere intensivt dyrket end Danmark som helhed.

I case-området er der 17 ansøgere af EU-støtte i 2018. De mest udbredte afgrøder i 2018 var vårbyg, vinterhvede, rødsvingelfrø og vinterraps. På femtepladsen kommer æbler, som blandt andet ligger til grund for Fejøæblerne, og samlet er der 96 ha med æbler. Endelig er der 90 ha med sukkerroer. Det er altså et område, der er præget af salgsafgrøder og frugttræer.

Studieområdet Fejø er meget lidt husdyrintensivt med 0,1 DE pr. ha omdriftsareal. Der er i dette studieområde 173 DE ifølge CHR-registeret i 2018, hvoraf den største gruppe udgøres af svin med 136 DE, og den næststørste udgøres af kvægbesætninger med 30 DE.

Antal bedrifter i studieområdet Fejø med animalsk produktion kan ses i tabel 12.

Tabel 12. *Antal bedrifter i studieområdet Fejø opdelt efter bedriftstype*

	Får	Kvæg	Svin	Total
< 100 DE	4	4	1	9
100-200 DE			1	1
Total	**4**	**4**	**2**	**10**

Kilde: Landbrugsstyrelsen (2019b)

Husdyrbesætningernes størrelse og beliggenhed for Fejø er vist i figur 11.

Figur 11. *Husdyrholdets størrelse og sammensætning i studieområdet Fejø*

Klovborg

Studieområdet Klovborg omfatter sognene Åle, Hammer, Klovborg, Tyrsting og Linnerup og er beliggende i Ikast-Brande, Horsens og Hedensted Kommuner. Nærmeste større byer er Horsens (59.000 indbyggere) og Vejle (58.000 indbyggere), som ligger i en afstand på henholdsvis 25 og 30 km fra centrum af studieområdet.

Afstanden til Århus er 65 km. Befolkningstallet i studieområdet er på 3.500. Hjortsvang er et aktivt lokalsamfund som rækker ind over Linnerup Sogn. Klovborg Udviklingsråd er paraplyorganisation for det aktive lokalsamfund i Klovborg og Tyrsting. Der er udarbejdet en lokal udviklingsplan for Klovborg.

Studieområdet er karakteriseret ved udbredt landbrugsdrift, hvor der er søgt om EU-støtte på 71 procent af det samlede areal, men da der er permanent græs mv. på cirka 8,5 procent af arealet, er andelen af arealet, som er i omdrift, på cirka 62 procent. Det samlede areal og andelen af arealet, hvor der er søgt EU-støtte, kan ses i tabel 13.

Tabel 13. *Samlet areal, areal ansøgt om EU-støtte samt befolkningstal for studieområdet Klovborg*

	Areal, ha	Ansøgt areal, ha 2018	Andel ansøgt, %	Befolkning
Åle	1.906	1.463	77	824
Hammer	1.243	995	80	1.127
Klovborg	3.514	2.201	63	1.027
Tyrsting	1.418	902	64	199
Linnerup	1.195	1.024	86	321
Hele studieområdet	**9.276**	**6.584**	**71**	**3.498**

Kilde: Landbrugsstyrelsen (2019a) og Danmarks Statistiks Statistikbank

Der er i alt 102 landmænd, som har ansøgt om EU-støtte på marker, som ligger i de udvalgte sogne. De mest udbredte afgrøder i 2018 var vårbyg, vinterhvede og vinterbyg. Området er generelt kendetegnet ved at være domineret af salgsafgrøder, hvor grovfoderafgrøderne til fodring af drøvtyggere ikke er så udbredte, hvilket hænger sammen med den animalske produktion i området.

Husdyrholdet i studieområdet i Klovborg er karakteriseret ved, at der er mange svinebesætninger, og at der er en relativt stor husdyrtæthed i området med 1,1 DE pr. ha omdriftsareal.

Opgør man studieområdets besætninger i bedrifter, så er der seks store svinebedrifter, som har over 500 DE, og heraf har to over 800 DE i studieområdet. Derudover er der to andre svinebedrifter og en kvægbedrift mellem 200 og 500 DE i studieområdet og en række mindre hobby- og deltidsbedrifter som vist i tabel 14.

Tabel 14. *Antal bedrifter i studieområdet ved Klovborg opdelt efter bedriftstype*

	Får	Geder	Kvæg	Mink*	Svin	Andre	Total
< 100 DE	10	5	43		1	2	61
100-200 DE			3	1			4
200-300 DE					1		1
300-500 DE			1		1		2
> 500 DE					6		6
Total	**10**	**5**	**47**	**1**	**9**	**2**	**74**

*Som bekendt blev al minkproduktion afviklet i slutningen af 2020 grundet bekymring for udvikling af corona-smitte.
Kilde: Landbrugsstyrelsen (2019b)

Husdyrholdets størrelse og beliggenhed for studieområdet Klovborg er vist i figur 12.

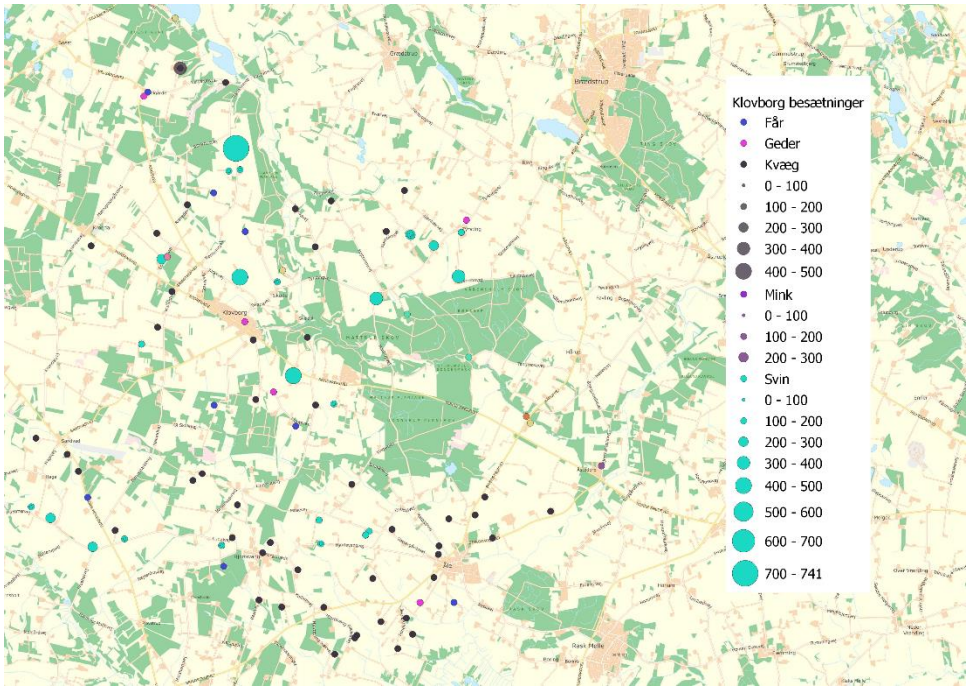

Figur 12. *Husdyrholdets størrelse og sammensætning i studieområdet Klovborg*

Som det fremgår af figur 12, er der flere store svinebedrifter i studieområdet Klovborg.

Halsnæs

Studieområdet Halsnæs omfatter sognene Frederiksværk-Vinderød, Kregme, Torup og Melby og er beliggende i Halsnæs Kommune. Nærmeste større by er Hillerød (34.000 indbyggere), som ligger i en afstand på 30 km fra centrum af studieområdet. Der er cirka 60 km til centrum af København. Befolkningstallet i de fem sogne er i 2019 på 18.700. Studieområdet Halsnæs er præget af store sommerhusområder og få samlinger af huse. Økolandsbyen Dyssekilde ligger i Torup Sogn, hvor også yderligere et økosamfund er under opførelse.

Samlet set udgør de fem sogne i Nordsjælland et areal på 10.400 ha, hvoraf der er søgt EU-støtte på de 30 procent i 2018. Hvis arealer, som ikke er i omdrift, trækkes ud, er der 2.328 ha i omdrift i 2018, og med de 22 procent i omdrift er dette studieområde betragteligt mindre intensivt dyrket end Danmark som helhed. Dog er en del af Kregme Sogn beliggende i Arresø og består således også af sø, og dette er medvirkende til, at dyrkningsintensiteten i dette sogn er lav. Sognenes størrelse og det dyrkede areal opdelt på sognene kan ses i tabel 15.

Tabel 15. *Samlet areal, areal ansøgt om EU-støtte samt befolkningstal for studieområdet Halsnæs*

	Areal, ha	Ansøgt areal, ha 2018	Andel ansøgt, %	Befolkning
Frederiksværk-Vinderød	1.165	249	21	9.329
Kregme	3.036	646	21	4.432
Torup	3.200	14.28	45	9.616
Melby	2.709	761	28	4.696
Hele studieområdet Halsnæs	**10.414**	**3.084**	**30**	**18.744**

Kilde: Landbrugsstyrelsen (2019a) og Danmarks Statistiks Statistikbank

I case-området var der 78 ansøgere af EU-støtte i 2018. De mest udbredte afgrøder i omdrift i 2018 var vårbyg, græs i omdrift og vinterhvede. Derudover er der ret store arealer uden for omdrift (permanent græs), hvor der også er søgt støtte. Det er altså et område, hvor der både er salgsafgrøder og grovfoderafgrøder og ret store arealer uden for omdrift.

Studieområdet Halsnæs har en lav husdyrintensitet på 0,6 DE pr. ha omdriftsareal. Der er i dette studieområde 1.349 DE ifølge CHR-registeret i 2018, hvoraf den største gruppe udgøres af kvæg med 1.121 DE, og den næststørste udgøres af svinebesætninger med 161 DE.

Antal bedrifter i studieområdet Halsnæs med animalsk produktion kan ses i tabel 16.

Tabel 16. *Antal bedrifter i studieområdet Halsnæs opdelt efter bedriftstype*

	Får	Geder	Kvæg	Svin	Andre	Total
< 100 DE	21	6	23	10	3	63
100-200 DE				1		1
200-300 DE			1			1
300-500 DE						
> 500 DE			1			1
Total	**21**	**6**	**25**	**11**	**3**	**66**

Kilde: Landbrugsstyrelsen (2019b)

Husdyrbesætningernes størrelse og beliggenhed er for studieområdet Halsnæs vist i figur 13.

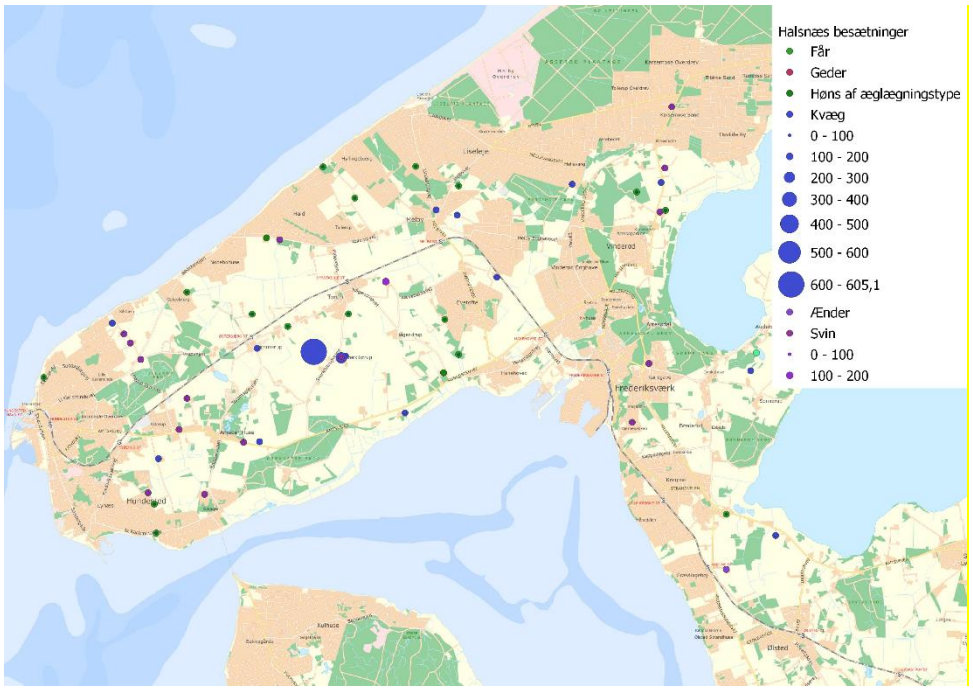

Figur 13. *Ansøgernes samlede husdyrhold målt som DE i studieområdet Halsnæs*

Opsamling studieområder

De syv studieområder blev udvalgt strategisk for at repræsentere et bredt spektrum af karakteristika, sådan som det kunne iagttages uden dybere kendskab til områderne. Kortlægningen af de syv områder viste, at områderne også er forskellige i forhold til befolkningstal, størrelse og antal af landsbyer og samlinger af huse og forskellige i forhold til, om der er aktivitetsniveau og landsbyplanlægning. Der er ikke umiddelbart en sammenhæng imellem lokalt engagement, landbrugsstruktur og geografisk branding af området via landbrugsprodukter. Således viste kortlægningen for eksempel et meget aktivt lokalsamfund i Thyholm, hvor der ikke er en særlig branding via landbrugsprodukter, mens aktivitetsniveauet i Thise-området ser ud til at være lidt lavere. Kortlægningen viste også, at det lokale engagement var meget stort på Fejø, som er brandet via frugtproduktionen, ligesom det også er stort i Klovborg-området, som ligeledes er brandet via et landbrugsprodukt. Lammefjordsområdets sogne og bysamfund var relativt store sammenlignet med for eksempel Østmøn.

Med hensyn til ejendomsstruktur i studieområderne adskiller Klovborg og Thise sig fra de øvrige studieområder ved, at kun henholdsvis 44 og 53 procent af ejendommene er under 5 ha, mens gennemsnittet er 62 procent. På Østmøn og i Thise er til gengæld henholdsvis 6 og 8 procent af ejendommene over 100 hektar, mens gennemsnittet ligger på 4 procent. Disse forskelle er der taget højde for i stratificeringen af respondenter, så analysen dækker alle størrelsesgrupper i alle studieområderne. I forhold til udbredelsen af husdyrhold er der stor forskel på studieområderne, hvor det generelt er sådan, at områder, hvor der er flere store besætninger, har den højeste husdyrintensitet, hvilket vidner om meget koncentreret husdyrproduktion. Derudover er det bemærkelsesværdigt, at mens der i de jyske studieområder alle steder er mere end én dyreenhed pr. hektar omdriftsareal, er der i de sjællandske studieområder under én. Og faktisk er Halsnæs med 0,6 DE pr. hektar det eneste studieområde på Sjælland, hvor husdyrintensiteten overstiger 0,35.

Analyse og resultater: Jordejeres forankring i landdistrikterne

Analysemodel

Landmændenes sociale forankring i lokalsamfundet er historisk blevet undersøgt gennem agroindustriel modernisering eller ved post-produktivistisk landdistriktsudvikling. I dette kapitel præsenteres resultater af en undersøgelse af landmændenes sociale forankring i syv case-områder præget af forskellige typer af korte fødevareforsyningskæder og bidrager til et nuanceret perspektiv på faktorer, der påvirker forskellige typer af social forankring. Ved indsamling af selvrapporterede vurderinger igennem spørgeskemaer blandt jordbesiddere i landområder angående deres aktiviteter i lokalsamfundet og ved brug af en logistisk regressionsmodel findes det, at landmændenes sociale forankring afhænger af den enkelte bedrifts karakteristika. I alle fem case-områder udviser små og deltidslandmænd i mindre grad social forankring end fuldtidslandmænd. Det vurderes ud fra analysen, at konceptet *social forankring* skal betragtes ud fra tre delkomponenter: *forankring i lokalsamfund*, *ansvarsforankring* og den traditionelle *produktionsforankring*. Tabel 17 viser beskrivende statistik for antallet af respondenter fordelt på produktionsform grupperet på studieområder.

Tabel 17. *Beskrivende statistik for antallet af respondenter fordelt på produktionsform grupperet på studieområder*

	Thyholm	Østmøn	Halsnæs	Klovborg	Fejø	Thise	Lammefjord	I alt
Ikke-landbrug	*34*	*31*	*23*	*37*	*11*	*23*	*55*	*214*
Hobbylandbrug	*13*	*12*	*21*	*28*	*10*	*22*	*52*	*158*
Fuldtidslandbrug	4	4	4	6	5	7	11	41
Deltidslandbrug	10	6	7	9	3	8	8	51
Ukendt	1	3	5	0	0	2	9	20
I alt	**62**	**56**	**60**	**80**	**29**	**62**	**135**	**484**

Resultaterne af spørgeskemaet er opsummeret i tabel 18 og afdækker forskellige indikatorer for social forankring. De to første spørgsmål relaterer sig til, om respondenten er aktiv i lokalsamfundet (for eksempel deltagelse i lokale foreninger) og dermed er *forankret i lokalsamfundet*. Spørgsmål 3 og 4 drejer sig om respondenternes holdning til deltagelse i lokalsamfundet, og om landejerne har et særligt ansvar for at deltage; dermed *ansvarsforankring* i fællesskabet. Disse to holdningsspørgsmål er angivet på Likert-skalaen[6]. Hvis respondenterne er enige i spørgsmål 3 og 4, udtrykker de enten, at landmænd generelt er essentielle for aktiviteter i lokalsamfundet eller ej. Formuleringen af spørgsmål 4 kan behæftes med en vis usikkerhed, da respondenterne kan svare uenig ud fra en fortolkning om, at de ikke finder det vigtigt, at landmanden bidrager til lokalsamfundet, eller som et udtryk for, at landmændene generelt er engagerede i lokalsamfundet. Spørgsmålene 5, 6 og 7 fokuserede på indflydelsen af den lokale værdikædes egenskaber for landmandens deltagelse i lokalsamfundet, hvilket afspejler *produktionsforankring*.

Tabel 18. *Forankringsindikatorer anvendt i den kvantitative analyse*

Nr.	Spørgsmål	Forkortelse	Ja[a]	Nej[b]	Ved ikke
1	Deltager du i de lokale foreninger?	Aktiv i foreninger	284	200	0
2	Er du som landholder aktiv på andre måder i lokalsamfundet?	Aktiv på andre måder	141	343	0
3	Landmændenes aktive deltagelse er afgørende for udviklingen af lokale landbosamfund?	Landmænd er essentielle for samfundsudviklingen	351	100	25
4	Alt for få landmænd er engageret i de lokale landbosamfund.	For få landmænd er engageret i lokalsamfundet	93	209	134
5	Betyder det, at de lokale brands har betydning for din fælles deltagelse?	Lokale markeder øger deltagelsen	121	251	112
6	Betyder eksistensen af lokale andelsnetværk noget for din deltagelse i lokalsamfundet?	Lokalt samarbejde øger deltagelsen	246	193	45
7	Betyder mulighed for lokal marketing/salg noget for din deltagelse i lokalsamfundet?	Lokalt salg/marked øger deltagelse	194	243	47

[a] "Ja" i spørgsmål nr. 3 og 4 er sum af Likert-skalaspørgsmål besvaret med *delvis enig*, *enig* eller *helt enig*. I spørgsmål nr. 5 til 7 er "ja" besvaret med *stærk indflydelse*. [b] "Nej" i spørgsmål nr. 3 og 4 er sum af Likert-skalaspørgsmål besvaret med *delvis uenig*, *uenig* eller *helt uenig*. I spørgsmål nr. 5 og 7 blev "nej" besvaret med *lille indflydelse.*

[6] Likert-skalaen kendetegnes ved at have svarmuligheder, som er rangordnet fra mest enig til mindst enig.

Med udgangspunkt i karakteriseringen af geografiske klynger og korte forsyningskæder for case-områderne fra figur 2 testes interaktionen mellem de strukturelle parametre (størrelse på jordbesiddelsen, bedriftstypen og geografisk klynge) og landejernes vurdering af deltagelsen i lokalsamfundet.

Indikatorerne for forankring i tabel 18 er brugt til at konstruere fem holistiske forankringsmål, som er opsummeret i tabel 19.

Tabel 19. *Holistiske forankringsmål for indlejring i lokalsamfund*

Mål nr.	Spørgsmål nr.	Spørgsmål	Forkortelse	Ja	Nej	Ved ikke
1	1+2	*Svarede du ja til begge spørgsmål i forbindelse med handling?*	Samfundsforankret	109	375	0
2	3+4	*Er du enig i begge holdningsspørgsmål?*	Ansvarsforankret	141	197	146
3	5+6+7	*Har værdikæde integrationen stor indflydelse på din lokale deltagelse?*	Produktionsforankret	77	275	132
4	1+2+3+4	*Svarede du ja/enig til alle første fire spørgsmål?*	Samfunds- og ansvarlig forankret	38	300	146
5	Alle	*Svarede du ja/enig/stærk indflydelse til alle 7 spørgsmål?*	Alle	9	250	225

Det første forankringsmål er, om respondenten er forankret i *praksis*, det vil sige, om respondenten har svaret ja til spørgsmål 1 og 2 om aktiv deltagelse i lokalsamfundet. Det andet holistiske forankringsmål omhandler respondentens *holdning* til, hvorvidt landmændenes involvering i lokalsamfundet er vigtig for den lokale udvikling og derved har svaret *enig*[7] til spørgsmål 3 og 4. Det tredje indikerer, om respondenten finder, at lokale *værdikæder* har stor indflydelse på deltagelse i lokal udvikling og derved har svaret ja til spørgsmål 5-7. Disse tre holistiske forankringsmål defineres som henholdsvis *samfundsforankret, ansvarsforankret* og *produktionsforankret.* Et endnu stærkere holistisk mål for forankring er nr. 4 i tabel 19. Det indikerer, om respondenten både er samfundsforankret og ansvarsforankret i lokalsamfundet. Endelig er det sidste holistiske mål det stærkeste mål for forankring, hvor respondenten er enig i alle syv forankringsindikatorer. Antallet af *ved ikke* er stigende i tabel 19, da respondenten skal have besvaret alle spørgsmål med andet end *ved ikke* for at indgå i den kvantitative analyse.

Der benyttes tre logistiske regressionsmodeller efter samme fremgangsmetode som i Tran et al. (2018). Resultatet er sandsynligheden, *P*, for, at svarvariablen er lig med 1. Svarvariablen er en af de valgte indikatorer fra tabel 18 eller et af de holistiske forankringsmål fra tabel 19. Den tager værdien 1, hvis respondenten er enig. Enig forstås her som, at respondenten har svaret *ja* til spørgsmål 1 og 2, *delvis enig*, *enig* eller *helt enig* til spørgsmål 3 og 4 eller har svaret *stor betydning* til spørgsmål 5-7. Modparten til denne er uenig, hvilke betyder, at respondenten har svaret *nej* til spørgsmål 1 og 2, *delvis uenig*, *uenig* eller *helt uenig* til spørgsmål 3 og 4 eller *lille betydning* til spørgsmål 5-7.

De forklarende variable er *størrelsen, produktionsformen* og *geografisk klynge*. Da de alle er defineret som kategoriske variable, vil der være en referencegruppe i hver regressionsmodel. I alt køres der 12 regressionsmodeller for hver forklarende variabel med de 7 forankringsindikatorer og 5 holistiske forankringsmål.

[7] Enig forstås her som, at respondenten har svaret *delvis enig, enig* eller *helt enig.*

Regressionsmodel 1: $\log \frac{P(x=1)}{1-P(x=1)} = \beta_0 + \rho_i \; størrelsen + \varepsilon, \; i = 1,2,3$

ρ_i er en vektor af parametre (*i = 1, 2, 3),* der angiver størrelsen på jordbesiddelsen:

- 1 = *ejer 5 til 30 ha*
- 2 = e*jer 30 til 100 ha*
- 3 = e*jer over 100 ha*.

Gruppen, der ejer under 5 ha, er referencegruppen.

Regressionsmodel 2: $\log \frac{P(x=1)}{1-P(x=1)} = \beta_0 + \gamma_j produktionsform + \; \varepsilon, \quad j = 1,2,3$

γ_j er en vektor af parametre (*j* = 1, 2, 3), der angiver *produktionsform*:

- 1 = *hobbylandbrug*
- 2 = *fuldtidslandmand*
- 3 = *deltidslandmand.*

Referencegruppen er *ikke-landbrug.*

Regressionsmodel 3: $\log \frac{P(x=1)}{1-P(x=1)} = \beta_0 + \delta_k geografisk \; klynge + \; \varepsilon, \; k = 1,2,3$

δ_k er en vektor af parametre (*k* = 1, 2, 3), der angiver den *geografiske klynge:*

- Case-områderne *Fejø og Lammefjord* er gruppe 1
- Case-området *Halsnæs* er gruppe 2
- Case-områderne *Thise* og *Klovborg* er gruppe 3

Referencegruppen er *Thyholm* og *Østmøn.*

Et statistisk signifikant resultat er angivet med henholdsvis *neg* for en negativ relation og *pos* for en positiv relation. Den gruppe, som ikke indgår som dummy, er referencegruppen. Fortolkningen og den statistiske betydning for β_0 er, om referencegruppen er forskellig fra 0. Hvis estimatet er signifikant forskelligt fra 0 og negativ, indebærer det, at der er en signifikant relation mellem for eksempel <5 ha og sandsynligheden for, at de er uenige i den pågældende indikator for forankring. Omvendt hvis estimatet er signifikant forskelligt for 0 og positiv, indikerer det en sandsynlighed for, at respondenten er enig i udsagnet. Fortolkningen af parameterestimaterne $\rho_i, \gamma_j, \delta_k$ for de øvrige grupper er, om gruppen er mere eller mindre tilbøjelig til at være enig/uenig med referencegruppen. Hvis for eksempel der fås et positivt signifikant resultat for respondenter, der ejer 30-100 ha jord, vil det indikere, at der er større sandsynlighed for, at de er enige i indikatoren, end gruppen af landmænd, der ejer mindre en 5 ha jord. Hvis parameterestimatet ikke er statistisk signifikant, kan vi ikke sige, at gruppen er forskellig fra referencegruppen.

Resultater

Resultaterne af den kvantitative analyse præsenteres i tabel 20 til 25 inddelt efter de enkelte spørgsmål/temaer, som er undersøgt, idet procentsatserne viser den andel af gruppen, der er enige i spørgsmålet[8].

[8] Alle besvarelser er blevet omsat til to mulige svar (”enig” eller ”ikke enig”) for at lette fortolkningen af resultaterne. Eksempelvis er 54 procent af respondenterne i gruppen ”< 5 ha (referencegruppe)” enige i, at de opfatter sig som ”Aktiv i foreninger”.

Forankring og størrelse

Den generelle tendens fra tabel 20 er, at jo mere land respondenterne ejer, jo større sandsynligt er der for, at de aktivt deltager i lokalsamfundet. En anden tendens er, at mellemstore (30-100 ha) landbrug er mindre tilbøjelige til at mene, at lokale markeder og lokalt samarbejde har stor indflydelse på lokalsamfundets deltagelse. Det kan antyde, at respondenter med større jordbesiddelser er mere direkte engagerede i lokalsamfundet.

Tabel 20. *Relation mellem størrelse og syv indikatorer for forankring i lokalsamfund*

Størrelse	Forankring i lokalsamfund		Ansvarsforankring		Produktionsforankring		
	Aktiv i foreninger	Aktiv på andre måder	Landmænd er essentielle for udvikling	For få landmænd er engageret	Lokale markeder øger deltagelse	Lokalt samarbejde øger deltagelse	Lokalt salg øger deltagelse
< 5 ha (referencegruppe)	54 %	28 % neg(***)	89 % pos(***)	41 % neg(*)	40 % neg(**)	60 % pos(**)	48 %
5-30 ha	58 %	27 %	89 %	51 % pos (.)	25 % neg(**)	51 % neg(.)	42 %
30-100 ha	74 % pos(**)	33 %	98 % pos(.)	58 % pos(*)	26 % neg(.)	60 %	38 %
> 100 ha	79 % pos(*)	58 % pos(**)	100 %	41 %	33 %	50 %	41 %

Signifikansniveauer: p < 0,001: (***); p < 0,01: (**); p < 0,05: (*) p < 0,1: (.)

Tendensen i tabel 20 forstærkes af tabel 21, hvor resultaterne af den kvantitative analyse af de holistiske forankringsmål fremgår. Der findes en væsentlig sammenhæng mellem at have mindre end 5 ha jord og at være uenig i alle de holistiske indikatorer. Grupperne med 5-100 ha er mere tilbøjelige til at blive enige om en vis ansvarsforankring til lokalsamfundet end små landbrug under 5 ha, og endelig angiver gruppen med mere end 100 ha, at de er mere aktive i lokale foreninger og på andre måder i lokalsamfundet end dem med mindre end 5 ha. Både på den enkelte forankringsindikator og de holistiske forankringsmål er respondenterne med mere end 100 ha mere aktive i lokalsamfundet. Jordejere med under 5 ha viser ikke tendens til at have forankring i lokalsamfundet.

Tabel 21. *Relation mellem størrelsen og de holistiske forankringsmål*

Størrelse	Forankring i lokalsamfund	Ansvarsforankring	Produktionsforankring	Samfunds- og ansvarsforankring	Alle
< 5 ha (referencegruppe)	21 % neg(***)	32 % neg(***)	22 % neg(***)	6 % neg(***)	2 % neg(***)
5-30 ha	19 %	42 % pos(.)	18 %	9 %	2 %
30-100 ha	26 %	56 % pos(**)	13 %	11 %	2 %
> 100 ha	53 % pos(**)	38 %	6 %	24 % pos(*)	6 %

Signifikansniveauer: p < 0,001: (***); p < 0,01: (**); p < 0,05: (*) p < 0,1: (.)

Forankring og produktionsform

Fuldtidslandmænd er mere aktive i sociale foreninger og andre typer af aktivitet i lokalsamfundet, jf. tabel 22. På den anden side er deltids-og hobbylandbrugere mere enige om, at produktionsforankring igennem lokalt salg øger deltagelsen i lokalsamfundet. Alle, ud over respondenter der ikke er aktive landmænd, er både samfundsforankret og ansvarsforankret i lokalsamfundet, da der ses en signifikant positiv effekt på det holistiske forankringsmål i tabel 23. Respondenter, der ikke er aktive landmænd, er systematisk uenige i de holistiske forankringsmål.

Tabel 22. *Relation mellem produktionsform og forankringsindikatorer*

Bedriftstype	Forankring i lokalsamfund		Ansvarsforankring		Produktionsforankring		
	Aktiv i foreninger	Aktiv på andre måder	Landmænd er essentielle for udvikling	For få landmænd er engageret	Lokale markeder øger deltagelse	Lokalt samarbejde øger deltagelse	Lokalt salg øger deltagelse
Ikke-landbrug	55 %	24 % neg(***)	90 % pos(***)	44 %	34 % neg(***)	51 %	37 % neg(***)
Hobbylandbrug	62 %	32 %	91 %	41 %	37 %	56 %	49 % pos(*)
Fuldtidslandbrug	70 % pos(.)	43 % pos(*)	96 %	63 % pos(*)	24 %	59 %	40 %
Deltidslandbrug	67 %	40 % pos(*)	91 %	53 %	22 %	71 % pos(*)	62 % pos(**)

Signifikansniveauer: p < 0,001: (***); p < 0,01: (**); p < 0,05: (*) p < 0,1: (.)

Tabel 23. *Relation mellem produktionsform og de holistiske forankringsmål*

Produktionsform	Forankring i lokalsamfund	Ansvarsforankring	Produktionsforankring	Samfunds- og ansvarsforankring	Alle
Ikke-landbrug	18 % neg(***)	39 % neg(*)	19 % neg(***)	6 % neg(***)	2 % neg(***)
Hobbylandbrug	25 %	35 %	30 % pos(*)	13 % pos(.)	4 %
Fuldtidslandbrug	35 % pos(*)	60 % pos(*)	11 %	23 % pos(**)	9 % pos(*)
Deltidslandbrug	32 % pos(*)	49 %	21 %	18 % pos(*)	5 %

Signifikansniveauer: p < 0,001: (***); p < 0,01: (**); p < 0,05: (*) p < 0,1: (.)

Forankring og geografisk orientering

Ved at se nærmere på de geografiske klynger, som case-områderne er inddelt i, kan det ses i tabel 24, at respondenterne i Halsnæs er mindre tilbøjelige til at deltage i de lokale foreninger. Ud over dette resultat er resultaterne af de holistiske forankringsmål i tabel 25 lettere at fortolke med hensyn til de geografiske klynger end de partielle indikatorer for forankring i tabel 24.

Tabel 24. *Relation mellem geografisk omfang og forankringsindikatorerne*

Geografisk klynge	Forankring i lokalsamfund		Ansvarsforankring		Produktionsforankring		
	Aktiv i foreninger	Aktiv på andre måder	Landmænd er essentielle for udvikling	For få landmænd er engagerede	Lokale markeder øger deltagelse	Lokalt samarbejde øger deltagelse	Lokalt salg øger deltagelse
Thy & Østmøn (referencegruppe)	67 % pos(***)	31 % neg(***)	88 % pos(***)	51 %	30 % neg(***)	53 %	37 % neg(**)
Fejø & Lammefjord	58 %	34 %	90 %	50 %	37 %	63 %	48 % pos(.)
Halsnæs	45 % neg(**)	23 %	91 %	59 %	37 %	54 %	58 % pos(*)
Thise & Klovborg	58 %	25 %	93 %	38 % neg(.)	28 %	52 %	40 %

Signifikansniveauer: p < 0,001: (***); p < 0,01: (**); p < 0,05: (*) p < 0,1: (.)

Det er interessant, at de to grupper med den mindste geografiske størrelse, Fejø og Lammefjord samt Halsnæs er dem, der har en signifikant forøget sandsynlighed for at udvise produktionsforankring. Thy og Østmøn, der ikke er kendetegnet ved at have et lokalt brand, er næsten systematisk uenige i de holistiske forankringsmål. De øvrige grupper adskiller sig ikke fra referencegruppen på nogen af indikatorerne, bortset fra på produktionsforankring; det vil sige, at de også er uenige i de helhedsorienterede forankringsmål.

Tabel 25. *Relation mellem geografisk omfang og de holistiske forankringsmål*

	Forankring i lokalsamfund	Ansvarsforankring	Produktionsforankring	Samfunds- og ansvarsforankring	Alle
Thy & Østmøn (referencegruppe)	25 % neg(***)	44 %	18 % neg(***)	12 % neg(***)	4 % neg(***)
Fejø & Lammefjord	27 %	43 %	29 % pos(.)	15 %	5 %
Halsnæs	17 %	58 %	31 % pos(.)	12 %	10 %
Thise & Klovborg	18 %	35 %	14 %	7 %	0 %

Signifikansniveauer: p < 0,001: (***); p < 0,01: (**); p < 0,05: (*) p < 0,1: (.)

Fortolkningen på tværs af alle tre analyser er, at respondenterne, når de tages på tværs af alle størrelser og produktionsformer, opfatter forankringsindikatorerne forskelligt. En plausibel forklaring på dette kan være, at de ser deres professionelle liv adskilt fra deres privatliv. Fuldtidslandmænd og større jordejere er undtaget fra denne generelle tendens, hvilket kan hænge sammen med en større synlighed i lokalsamfundet på grund af deres store drift. Derved kan denne kombination være forårsaget af, at respondenterne er mere aktive og dermed mere socialt forankret i lokalsamfundet.

De partielle mål for *ansvarsforankring* indikerer, at landmænd i høj grad er essentielle for lokalsamfundets udvikling, når der kigges på alle tre analysegrupper. Når landmændene opererer meget tæt i lokalsamfundet og dermed har et snævert geografisk omfang, er de mere tilbøjelige til at være positivt stillede over for indikatorer for *produktionsforankring*. En overordnet model blev også estimeret og gav samme resultat som de

ovenstående regressionsmodeller. De partielle modeller er blevet vist i rapporten, da de har et mere forståeligt fortolkningsniveau, da resultaterne måles i forhold til referencegruppen.

Sammenfatning af delundersøgelsen

Selvom landbruget i dag er langt fra den dominerende samfundsmæssige aktivitet og kun bidrager til en lille brøkdel af den samlede BNP i mange udviklede lande (Olsen et al., 2019), spiller det stadig en stor rolle i samfundet ved at forvalte en stor del af landarealet og kan være en vigtig aktør i landbosamfundene. Den neo-endogene teori peger på, at social forankring blandt de lokale er en forudsætning for landdistriktsudvikling, og i denne rapport er sammenhængen mellem landmændenes hverdagsliv og social forankring blevet undersøgt i en dansk kontekst. Der prøves at give et mere nuanceret perspektiv på faktorer, der påvirker den sociale forankring i lokalsamfundet, ved at inddrage en både agroindustriel modernisering og en post-produktivistisk tilgang til at belyse problemstilling. Dette gøres blandt andet ved at nedbryde forståelsen af social forankring i tre delkomponenter: *Forankring i lokalsamfund*, *ansvarsforankring* og den traditionelle *produktionsforankring*.

Forankring i lokalsamfund er understøttet af, at store jordejere og landmænd, der opfatter sig selv som fuldtidsprofessionelle landmænd, er væsentlig mere samfundsforankrede end andre typer af jordejere. Dette afsejles også i resultaterne, hvor sandsynligheden for aktiv deltagelse i lokale foreninger og andre aktiviteter stiger med landbrugsstørrelsen. Store jordbesiddelser er ofte gået i arv til landmanden, fordi køb af landbrugsjord uden familiestøtte eller attraktive skattefordele gør købsprisen økonomisk utilgængelig. Landbofamilier kan være mere lokalt integrerede ud fra en kulturel og historisk familiebaggrund i lokalsamfundet og dermed have et stærkt socialt og fagligt netværk, der kan medføre en følelse af tilhørsforhold som beskrevet i Simmel (1949). Et andet argument for forskellen i lokal social forankring er, at professionelle landmænd med en stor produktion baseret i traditionelle forsyningskæder gør en aktiv indsats for at være en del af lokalsamfundet i den erkendelse af, at deres landbrugsproduktion i sig selv ikke gør dem integrerede. Idet at disse landmænd optager et stort areal i landbosamfundet og derved er synlige i lokalsamfundet, kan deres eventuelle manglende deltagelse i lokalsamfundet medføre et antagonistisk syn fra de lokale borgere, der derved lettere kan føre til konflikter. Fra et agroindustrielt moderniseringssynspunkt kan dette være en forklaring på, at de store landmænd, for at undgå den potentielle antagonisme fra lokalsamfundet, er mere aktivt forankret i lokalsamfundet end små og deltidslandmænd.

Fordelingen af ansvarsforankring imellem forskellige størrelser og produktionsformer er ligestillet med argumentet om, at landmænd kan bidrage til lokalsamfundet på andre måder end at levere landbrugsprodukter. Dog findes der ikke nogen klar sammenhæng mellem størrelse, produktionsform og geografisk omfang, når det kommer til ansvarsforankring. Den aktive deltagelse af landmænd i lokalsamfundene kan udspringe fra en kulturel vane og livsstil, der knytter sig til livet i landbosamfundene og ikke nødvendigvis er forbundet med geografisk omfang. En mulig gentrificeringsproces ses tilsyneladende ikke i case-områderne.

Fra et produktionsforankret perspektiv kan deltidslandmænd og mindre jordejere ikke opretholde en indkomst ved at sælge deres varer via den traditionelle værdikæde og vil derfor være mere interesserede i at komme tættere på forbrugeren for at erobre en større andel af værdikæden. Det kan især være relevant for landmænd i de case-områder, der er præget af et mindre geografisk omfang og korte værdikæder. Ifølge Migliore et al. (2014) vil dette perspektiv gøre landmænd mere socialt forankret. Dog viser undersøgelsen i denne rapport, at landmænd er mere samfundsforankret, når de deltager aktivt i lokalsamfundet. Dette er

med til at give en mere detaljeret forståelse af social forankring end det traditionelle fokus på produktionsforankring og værdikæde. Og når landmændene opererer tæt på lokalsamfundet, og dermed har et mindre geografisk omfang, er de også mere tilbøjelige til at have en vis form for produktionsforankring til lokalsamfundet.

Samlet set ser det således ud til, at sandsynligheden for, at landmænd deltager aktivt i lokale foreninger og andre aktiviteter, stiger med landbrugsstørrelsen, hvor store (over 100 ha) og fuldtidslandmænd er mere samfundsforankret end mindre landmænd i form af deltagelse i lokale foreninger. Specifikt findes det, at der er en væsentlig sammenhæng mellem at have mindre end 5 ha jord og at være uenig i alle forankringsindikatorerne. Gruppen af landmænd med 5 til 100 hektar er mere tilbøjelige til at være enige i, at der er tale om et ansvar over for lokalsamfundet. De tre case-områder med det mindste geografiske omfang (Fejø, Lammefjord og Halsnæs) er de eneste, hvor vi med højere sandsynlighed har fundet, at produktionsforankring i form af lokalt salg øger deltagelsen i lokalsamfundet.

Delkonklusion

Landmændenes sociale forankring i lokalsamfundet er historisk blevet undersøgt med udgangspunkt i agroindustriel modernisering eller en post-produktivistisk landdistriktsfortolkning. I dette kapitel præsenteres resultater af en undersøgelse af landmændenes sociale forankring i syv case-områder præget af forskellige typer af korte fødevareforsyningskæder, som bidrager til et nuanceret perspektiv på faktorer, der påvirker forskellige typer af social forankring. Ved indsamling af selvrapporterede vurderinger fra jordbesiddere i landområder om deres aktiviteter i lokalsamfundet og analyser af data i en logistisk regressionsmodel findes det, at landmændenes sociale forankring korrelerer med den enkelte bedrifts karakteristika. I alle fem case-områder udviser små og deltidslandmænd i mindre grad social forankring end fuldtidslandmænd. Det vurderes ud fra analysen, at konceptet *social forankring* skal betragtes ud fra tre delkomponenter: *forankring i lokalsamfund*, *ansvarsforankring* og den traditionelle *produktionsforankring*.

Landbyboere og lokalråds erfaring med lodsejeres involvering i lokalsamfunds udvikling

Analysemetode

Analysen af datamaterialet vedrørende landsbyboeres og landsbyråds erfaring med landbrugets involvering i lokalsamfundsudviklingen er udført eksplorativt med en åben kodning af data. Der er søgt efter mønstre på tværs af steder og kilder, og kodningen er fortsat, indtil der er nået et mætningspunkt med klare resultater, der kan understøttes af og bidrage til litteraturen inden for et givent mønster. De fundne mønstre kan betragtes som undersøgelsens delresultater og er anvendt som afsæt til udvikling af en spørgeguide for interview med landdistriktskoordinatorer, bosætningskonsulenter og landboforeninger.

Landbruget som nabo eller erhverv

Det er kendetegnende for interviews og observationer, at for en del af de lokale borgere giver det ikke mening af tale om landbruget som en generel størrelse. Landbruget forbindes til den person, som driver jorden, og dermed er det en nabo snarere end en producent. Som en respondent fra Thyholm siger til spørgsmålet om samarbejde med landbruget om udvikling af lokalsamfundet:

> *Samarbejdet ligger på personniveau. Det er ikke som sådan mellem virksomheden og byen*.

Netop den stedbundne personlige relation er kendetegnende for fællesskabet i landlige sammenhænge, hvor den personlige relation i bymæssige sammenhænge i højere grad er knyttet til interessefællesskaber. I de tilfælde hvor landbruget omtales mindre personbundet, fremhæves det, at det er vanskeligt at generalisere over et erhverv. Et eksempel er denne spørgeskemabesvarelse fra Thise:

> *Landbruget er ikke en fælles "genstand". De er i høj grad meget selvstændige instanser, som heller ikke indbyrdes altid er enige. Har et eksempel på en, der gav tilladelse til at gå langs hegnet på marken, mens det er meget svært at få en riderute etableret over flere lodsejeres marker.*

Der er dog også en erkendelse af, at der kan være interessesammenfald mellem at drive landbrug og at deltage i forenings- og lokalsamfundsliv, og at man lokalt kan forsøge at opnå *win-win*-situationer. En respondent fra Østmøn forklarer således:

> *Jordejerne deltager i det almindelige foreningsliv, og derigennem er der tale om integreret interessevaretagelse, når det giver mening.*

For eksempel siger en respondent, at lokalsamfundet hjælper til med at reklamere for lokalt produceret kød. Andre peger på, at lokale lodsejere måske glemmer, at de er en del af et lokalt fællesskab både som personer og som er erhverv:

> *At de viser, at et levende landsbyliv også er til fordel for dem. Hvor andre lokale erhverv støtter specielle aktiviteter med et beløb, så har landbruget ikke skattemæssig fordel ved at betale reklamekroner. Og som nævnt, vi ser dem sjældent i de fælles aktiviteter.*

Landbrugets deltagelse i lokalsamfundsudviklingen kan både være i form af deltagelse i foreningslivet og i form at den afledte lokale beskæftigelse, det skaber nogle steder. Når lokalråd og landboere taler om bidrag i mere bred forstand, er det ikke længere på person- eller naboniveau. I den sammenhæng bliver det mere generelle udsagn. Som for eksempel en respondent fra lokalsamfund i Thise-området fortæller:

> *Landbruget er med til at holde liv i håndværkerne*.

En anden respondent fra samme område uddyber det således:

> *For os er det jo virksomheder, der er med til at holde liv i yderområderne.*

Den mindre personlige relation i sådanne udsagn kan dog også hænge sammen med, at der er færre, som ved, hvem som driver jorden i lokalområdet. Som en landmand selv udtrykker det:

> *Jamen det er bondeland alt sammen ikk'. I dag tror jeg, vi er to eller tre bønder tilbage, resten det er sådan ganske almindelige mennesker.*

Lokalsamfund som døråbnere men med begrænset mandat

Det ligger implicit i mange udsagn om landsbyudvikling, at landskabet og naturen er meget vigtig. Der er dog få som i sammenhæng også nævner samarbejde med lodsejere. En enkelt respondent fra Thise siger det således:

> *Landbruget har en kæmpe rolle, da det er dem, der forvalter vores natur omkring os*.

De kommunale og lokale udviklingsplaner nævner generelt heller ikke samarbejder med landbruget direkte. Alligevel indgår landbruget, da mange aktiviteter og visioner nævnt i planerne involverer landskabet og dermed også lodsejerne. For eksempel nævnes den lokale udviklingsplan ved Thise i Skive Kommunes landdistriktsafsnit:

> *De første to fokuserede udviklingsplaner vil blive gennemført på Fur og i området Thise, Sdr. Thise og Sundsøre……. I området Thise, Sdr. Thise og Sundsøre ligger der et potentiale i et stærkt egnsbrand med Thise Mejeri, et stærkt lokalsamfund og nærhed til fjorden, og hvor blandt andet behov og muligheder for nye boliger skal undersøges i en udviklingsplan.*

I den lokale udviklingsplan for Østmøn står der:

> ... at *Mikro-virksomheder inden for fødevare- og kunstproduktion er med til at gøre området attraktivt, de skal styrkes og synliggøres og der skal skabes netværk imellem dem.*

Andre områder nævner også mikrovirksomheder som løftestang. Her er det Egebjerg i Lammefjordsområdet:

> *Vi vil fremme alternative erhvervs- og jordbrugsformer så som mikro-virksomheder og virksomhedsnetværk samt økologisk landbrug, gårdbutikker og landboturisme, så der skabes en lokal produktion, hvor forarbejdning og afsætning hænger sammen og transporten bliver så kort som mulig.*

Ligeledes kan man læse, at landbrugsbygninger er tænkt med ind i udviklingen af lokalområdet:

> *Landbrugsejendomme og produktionsbygninger, der ikke længere anvendes til landbrugsrelaterede aktiviteter, kan indeholde potentiale til andre aktiviteter. Det handler om at gå nye veje, tænke nye produkter og samarbejder på tværs af erhvervsstrukturen.*

Det er ofte forbundet med turisme, at sådanne landbrugsrelaterede eksempler kan ses.

> *De kunne være turistdestinationer i fødevareproduktion og naturoplevelser. Vi mangler ægte oplevelser, hvor man kan smage, røre dufte. Vi kører jo gladelig til Frankrig for at smage på fødevare på hver en lille gård……vi vil rigtig gerne have besøgsgårde, hvor man får en forståelse for det man spiser – både økologisk og traditionelt.* (Respondent fra Thise-området)

I sammenhæng med disse planer er der gangske få forslag eller eksempler på, hvordan realiseringen af planerne kan finde sted. Heller ikke i interviews eller spørgeskema besvares dette mere end et par gange. En respondent fra Thise-området foreslår, at landbrugets lokale organisationer kunne spille en mere aktiv rolle:

> *Landboforeningerne kunne spille ind med det.*

Medens en anden respondent peger på, at det også skal være et forretningsmæssigt incitament for lodsejerne:

> *Det skal være en mere forretning til gården, ellers kommer det aldrig op og køre.*

I Lammefjordsområdet fortæller respondenten om et samarbejde med lokale lodsejere omkring et stiforløb, og hvordan lokale kræfter via personlige relationer banede vejen:

> *Og der er vi ved at have en flok mennesker ude og sætte pæle. Det har været et kæmpe arbejde, først at få lov, og så videre, til at gå igennem bøndernes marker og så videre og så videre. Og det har vi faktisk afsluttet sidste sommer, tror jeg, det var. Så det fungerer nu. Så det er bare med at tage traveskoene på og komme derudad.*

Andre eksempler er knyttet op til events, som bringer landbrugsprodukterne med ind, for eksempel æblets dag på Fejø og sommerhøjskolekurser, der bygger på lokale fødevarer. Det er kendetegnende for alle lokale udviklingsplaner og for interviews, at kommunen ikke nævnes som en aktør, der kunne hjælpe til realisering. Ligeledes var der kun en enkelt aktør, som nævner landboforeningernes rolle.

Samlet set kan det opsummeres, at der lokalt er en stor anerkendelse af landbrugets rolle, og at der lokalt er et ønske om et større samarbejde med lodsejere. Landbruget betragtes som en personlig relation, og derfor udvikles samarbejdet, og realiseres initiativer ofte der, hvor den personlige relation aktiveres: Gerne på en måde hvor lodsejeren også har noget at vinde ved samarbejdet. Der synes at være mange visioner for dynamiske lokalsamfund, der involverer særligt mindre produktioner, som også indeholder et element af lokal branding og turismeaktivitet.

Myndighedernes og landboforeningernes sammentænkning af landbrug og landsbyudvikling

Koblingen mellem landbrug og lokaludvikling har kun i begrænset omfang været forsket i, og når der har været forsket i emnet, har det oftest været i forhold til turisme, i form af agroturisme eller gårdbutikker. I dette kapitel præsenteres resultater af en undersøgelse i de syv case-områder af landboforeningernes og kommunernes syn på samspillet mellem landbruget og lokalsamfundet eller kommunen om lokalområdernes udvikling. Ved telefoninterviews med bosætnings-, erhvervs- eller udviklingskonsulenter i kommunerne samt formænd for landboforeninger og landbrugsrådgivere findes det, at der findes nogle samarbejder om lokalområdeudvikling mellem landbrug og kommuner eller lokalsamfundene, men de er sjældent tydelige at få øje på. Der var forskellige syn på, hvem der skulle tage initiativ til samarbejder mellem landmænd og kommune, men mange interviewede syntes, at et partnerskab og fælles initiativ er bedst, hvis samarbejdet skal lykkes. Samarbejde mellem landmænd og kommunen inkluderer ofte forskellige afdelinger i kommunen, alt efter hvad samarbejdet drejer sig om. Men jo mere lokalsamfundsudvikling, jo flere afdelinger skal inddrages. Der var forskellige syn på vigtigheden af, eller rollen af, landboforeninger i samarbejdet mellem kommunen og landmænd, og mens landbrug af mange bliver set som et erhverv, er landmænd ofte også med i lokale foreninger i det lokalsamfund, de bor ved. Mens der mange steder er kendte stedsspecifikke brands eller områder med mange gårdbutikker, bliver disse sjældent brugt officielt af kommunen til deres bosætnings- eller turismefremme. Men der er mange potentialer, både for landbrugsrelateret turismeudvikling, bosætningsudvikling, men også for kommunerne til at gøre brug af de lokale, stedsspecifikke landsbrugsproduktbrands.

Landbruget som en del af lokalsamfundsudvikling i et institutionelt perspektiv

For at sætte en teoretisk ramme for den sidste af de tre analyser introduceres her lidt litteratur om landbrugets rolle i lokalområdeudvikling. Udover de tidligere nævnte roller landbruget spiller for lokalsamfund ved at udøve naturbeskyttelse, sørge for muligheder for friluftsliv og skabe lokale arbejdspladser (Wilson, 2007), kan landbruget også være med til at tilføre lokalområdet en værdi ved at være med til at brande stedet, enten via lokale produkter, det vil sige stedsbaserede eller stedsspecifikke brands, eller turismeoplevelser (Donner et al., 2017) eller ved at bidrage til at vedligeholde landskabet (Mettepenningen et al., 2012).

Der er ofte et gensidigt forhold mellem stedsbaserede brands og lokalområdets brands, da promotion af stedsbaserede brands forstærker lokalområdets brands og tiltrækningskraft (Martin & Capelli, 2017). Stedsbaserede produktbrands er ofte bygget på lokale egenskaber, for eksempel jord, klima, lokale værdier og identitet (Donner et al., 2017), mens de samtidigt er nemmere at bygge op end de mere generelle stedbrands, som er meget mere komplekse (Willemsen & van der Veen, 2014). Lokale producenter er også blandt initiativtagere til skabelse af stedsspecifikke brands, som kan bruges af hele området til at løfte dettes tiltrækningskraft (Horlings, 2012). Disse overvejelser indgik ved valget af studieområder.

I de følgende afsnit vil vi sammenfatte resultater af de kvalitative interviews med de kommunale bosætnings-/udviklingskonsulenter, landboforeninger, og landbrugsrådgivere. Tabel 26 giver et overblik over de interviewede.

Tabel 26. *Oversigt over interviewpersoner*

Case-område	Organisation	Respondent	Respondentens rolle
Halsnæs			
	Halsnæs Kommune	H1	erhvervskonsulent
	Agrovi + Nordsjællands Landboforening	H2	forenings- og kommunikationskonsulent + formand
Lammefjord			
	Odsherreds Landboforening	L1	formand
	Odsherreds Landboforening	L2	økonomikonsulent
	Geopark Odsherred	L3	Kommunikations- og projektledelseskonsulent
Klovborg			
	Ikast-Brande Kommune	K1	erhvervs- og udviklingskonsulent
	Herning-Ikast Landboforening	K2	næstformand
	Østjyllands Landboforening	K3	bestyrelsesmedlem
Thyholm og Thise			
	Struer Kommune	T1	udviklingskonsulent
	Skive Kommune	T2	udviklingskonsulent
	Fjordland Landboforening	T3	1. næstformand
Østmøn			
	Østdansk Landbrugsrådgivning	M1	økonomikonsulent
	Østdansk Landboforening	M2	formand
	Vordingborg Kommune	M3	bosætningskonsulent
Fejø			
	Sydhavsøernes Landboforening	F1	formand
	Lolland Kommune	F2	chefkonsulent

Samarbejde om lokalområdeudvikling og -initiativ

Vores resultater viser diverse eksempler på samarbejder mellem landmænd og lokalsamfund eller kommune omkring lokal udvikling, både i forbindelse med bosætning eller lokale borgere og i forbindelse med turisme. I forhold til bosætning, eller det lokale liv, er der et eksempel fra Halsnæs-området hvor

> *en landmand har været inde og være medfinansierende på en butik, der skulle lukkes. … vidende om hvad en lokal butik har af betydning for et lille lokalsamfund, så kunne man ikke sidde overhørig, at den blev lukket, men så har man været inde og medfinansiere, at den faktisk er åbnet op igen.* (H2)

På den erhvervsmæssige del er i Lolland

> *landbruget jo gået sammen med Business Lolland-Falster fødevareafdeling omkring produktion af quinoa*,

og der er også lavet et fødevarenetværk mellem landbrug og kommunen sammen med både Business Lolland-Falster og Visit Lolland-Falster (F2).

Kommunalt samarbejde kan man se i Struer Kommune, hvor der i forhold til

> *Ausumgård som tit bliver nævnt, som er en stor, sådan meget visionær landmand her på egnen, som arbejder med. Han er ved at lave et biogasanlæg for eksempel og 100 procent økologi og laver ordentlige julemarkeder*

både samarbejdes om en teknisk sagsbehandling, men også

> *i kultur- og fritidsforvaltningen, fordi at der bliver skabt store events der er samlingspunkt.* (T1)

I Odsherred var der i forbindelse med samarbejde stor fokus på

> *en besøgsmark ude på Lammefjorden, hvor der bliver plantet og sået en masse grønsager, som turister og andre, især børnefamilier, men også skoler, ja, kommer og graver gulerødder op, …, så det må man vel kalde, fordi der er institutioner jo med, så det er også kommunen.* (L2)

Ifølge en repræsentant fra Fjordland Landboforening bidrager mange landmænd i området også med at afgive noget jord til at bygge stier på, mens der også var en landmand, der har sponsoreret udbygning af en badebro.

I Ikast-Brande Kommune, hvor

> *de store landbrug vi har, de tiltrækker jo arbejdskraft fra udlandet, og dem vil vi jo meget gerne have til at bo*,

bruger man

> *også meget vores lokalsamfund til at få dem til at byde dem velkommen og sådan at fortælle, hvad har vi af foreningsliv og kultur, og hvad kan de få vinteren til at gå med, og også hjælpe dem i gang med andre, altså hvis ikke de kan blive hele året ved landmænd, jamen hvor er der så andre jobmuligheder henne.* (K1)

Også i Struer Kommune tiltrækker de store landbrug megen udenlandsk arbejdskraft, og der har kommunen

> *et sindssygt godt samarbejde med lokalsamfundene, med landsbyerne og landsbyernes borgerforeninger*

om integration med henblik på fastholdelse. (T1)

I forhold til turisme har man i VisitHerning, som dækker både Herning og Ikast-Brande Kommuner, haft et projekt, hvor man

> *har prøvet at binde landmænd og restauranter og selvfølgeligt også messecenter og de større enheder til at bruge lokale fødevarer og har haft lokale kokke til at fortælle om, hvad de kan gøre, og også både med hensyn til bæredygtighed og altså, fordi så undgår vi transport og sådan noget, selvfølgeligt også med økologi også.* (K1)

I Ikast-Brande Kommune har de også lavet

> *et arrangement, hvor vi satte fokus på, det skulle sådan være noget stedbundet, så vi lavede et stort arrangement ude i naturen, hvor vi inviterede borgere ud til mad over bål, og det var så med lokale fødevarer, og som der så var en lokal kok, der stod og lavede noget mad, som folk så kunne købe.* (K1)

En samling af 8-10 lokale landmænd omkring Klovborg gik sammen om at samle penge for at kunne støtte forskellige arrangementer, sponsere grise, byfester og arrangere gårdbesøg, mens de også

> *har haft et lokalprojekt her, hvor vi har som landmænd gået ind og lavet spor i landskabet, hvor vi har sat skilte op omkring vor by, som vi har lavet tre ruter af forskellige længder og så forskellige farver,… og så vedligeholder vi så skiltene og sørger for, at der er nogle plancher i de her, de kan læse om, hvis der kommer turister, eller der er nogle nye, der går derpå.* (K2)

De lokale har også

> *været lidt med ind over sådan en generationssti, vi har fået lavet ude i byen … fra plejehjemmet og så forbi stadion, og FDF, og om forbi børnehuset og skolen og så den vej tilbage igen til hjemmet, og så kalder vi det så generationsstien.* (K2)

På Lolland ses et samarbejde mellem en lokal landmand og et kunstinitiativ, i det der er

> *en privat organisation, nogle driftige kunstfolk, der sidder i et samarbejde omkring noget, der hedder Dodekalitten, som jo også har lavet aftaler med ejeren af den mark, hvor Dodekalitten blev rejst op, at man kan lave de der spektakulære kunstværk helt ude ved kysten ved at rejse 12 af de der staturer.* (F2)

I forhold til initiativer var der nogen, der syntes,

> *det har vi gjort som landboforening. Vi har taget initiativet, og lagt, og så spiller bolden op ad kommunen hele tiden.* (H2)

Der var andre, der syntes at

> *vores borgerforening burde gøre, og det har den også i en vis grad gjort, og hvis der har været nogle ting, en lejeplads der skulle laves og sådan, så har vi også været med ind over. … borgerforeningen i hvert fald rigtig gode til at bruge landbruget synes jeg*. (K2)

Nogle syntes også at både landbruget og lokale ildsjæle skal komme med initiativer,

> *altså landbruget skal virkelig være vågne for at vise, at vi gerne vil. … ellers er det lokale ildsjæle, der er ret mange gange, og det er jo ressourcepersoner, der flytter ud til vores områder, og det er mange gange det, at de nye tiltag de opstår ved, at de er her.* (F1)

Den enkelte landmand eller borger blev også nævnt som nødvendige initiativtagere:

Der tænker jeg, at det er beboerne selv, altså enten landbrug eller landsbybeboere, at det er dem, der skal gå forrest. og der er også noget psykologisk i det, altså hvis kommunen kommer og, det kan godt virke lidt stødende (M1),

ikke mindst for, at når borgerne selv kommer med initiativer,

så får de ejerskab af det. (M2)

Men, som repræsentanten fra Fjordland Landboforening sagde, mens det er lokalbefolkningen, nogle ildsjæle, der skal tage initiativ, så skal der også opbakning til fra kommunen og landmændene.

Omvendt, så syntes den interviewede fra Lolland Kommune ikke, det var hans

oplevelse, at initiativet kommer fra landbruget. … nej, jeg tror faktisk, at alle de forhold jeg kender til, der er det kommunen eller erhvervs- og turismeaktører (F2),

mens den ideelle form for initiativskabelse andre steder var, at

det er måske kommunen i en dialog med de lokale erhvervsforeninger, og landboforening for eksempel, eller altså, hvis der er branchespecifikke ting, ikke, sådan nogle landbrugsorganisationer. (H1)

Andre interviewede mente, at initiativet helst skulle opstå i fællesskab:

Jeg tror det burde jo være en form for partnerskab og, og vi har etableret sådan et partnerskab, vi kører i vores regi, eller i Odsherred-regi kører det via Odsherreds Erhvervsforum… så jeg tror, det er ikke den ene, det er ikke den anden, det er begge parter. (L1)

Dog kunne mangel på

nogen klar strategi om at ville

samarbejde for udvikling, ofte være en udfordring (L1). Samtidigt mente en af landbrugsrådgiverne, at

begge kan tage initiativ, men det er nok kommunen der har mest, er den større spiller, har flere ressourcer til at, også tage fat i. (L2)

Et eksempel på sådan et initiativ taget i fællesskab er besøgsmarken på Lammefjorden, hvor Geopark Odsherred var i

løbende kontakt med nogle af de landmænd … og man kan sige, det var den der, den løbende dialog der gjorde, at man til sidst satte sig ned og skrev ind, at det kunne være interessant at lave et projekt med sådan en besøgsmark på Lammefjorden. (L3)

Forklaringen på, hvorfor et fælles initiativ var bedst, var, at

hvis det udelukkende er kommunalt initiativ, så er der ikke noget ejerskab, og så er det dødsdømt på forhånd. Omvendt, når man er landmand, og man har sin daglige drift og sin forretning at passe, sin virksomhed at passe, så går man ikke og tænker i bosætningspotentialer og turismepotentialer. … kan man som kommune så nogle frø, fordi man har indsigt i nogle andre ting, og man er løsrevet af en daglig drift, som en landmand ellers står i, ja så er det jo godt. Kan man skabe nogle rammer for dialog, så er det jo også godt, ikke. Men omvendt så står det bare allerstærkest, når initiativ og skabertrangen kommer fra landmændene, eller lokalsamfundene eller landsbyer eller borgerforeninger eller sådan noget, så tror jeg bare, at så er det tit levedygtigt på lang sigt. (T1)

Potentialer for mere udvikling og de nødvendige ressourcer

Der var case-områder, og kommuner, hvor meget allerede foregik, og hvor der derfor ikke blev peget på så mange potentialer for landbrugsrelateret turisme- eller bosætningsudvikling. Dog, kunne man ofte gøre mere:

> *og så har vi ret meget turisme omkring vores lokale fødevarer, og der kan man sige, der, jeg ved ikke om det er et uudnyttet potentiale, det er i hvert fald, altså der er potentiale for mere. Det handler jo om lokale fødevarer, og det handler om gennemsigtighed i forhold til, troværdighed i forhold til hvor man får sine fødevarer fra. … der ligger nok et uudnyttet potentiale i at kommercialisere det, som et oplevelsesprodukt også.* (H1)

Der var også mange, der godt kunne se nogle uudnyttede potentialer i forhold til landbrugsrelateret turisme- eller bosætningsudvikling.

Man kunne for eksempel bruge nedlagte gårde og ejendomme til boliger og boligfællesskaber, eller til B&B for turister;

> *så kan du få folk ud og bo lidt på landet, … men samtidigt kan du også sørge for, at den her bygningsmasse som har noget historie, det bliver bevaret og vedligeholdt i stedet for, at vi bare klistrer vores landsbyer med … parcelhuse… og, man kunne nemt opbygge nogle B&B look-alike til alle de her turister vi snakker om i nogle af de her gamle ejendomme, som der er der.* (L1)

Tomme ejendomme kunne også sættes i stand og udlejes eller sælges til familier, der gerne vil flytte ud på landet (T3), men ejendommene kunne også lejes

> *ud til nogen, der ønsker at have en hest eller et eller andet, eller vores egen arbejdskraft der skal bo i bygninger der*. (K2)

Turismemæssigt, kunne man

> *sagtens udvikle på fødevareturisme.* (H2)

Besøgs- og landboturisme, inklusive events, som åbent landbrug, var også ofte blevet nævnt. Mens der også var

> *flere og flere i det nordsjællandske af de der besøgsbondegårde, der laver landboturisme, hvor man er ude og gerne vil gøre nogle ting der, og kan så servicere folk med lokale råvarer til måltider og sådan nogle ting, det tror jeg der er noget potentiale i.* (H2)

Der var endvidere potentiale for anderledes former for overnatning:

> *Hele det her outdoor-overnatning, som jo også er meget oppe i tiden, at have de her autentiske overnatninger og oplevelser …, sådanne alternative overnatningsformer, der ligger også et stort potentiale.* (H1)

Der kunne også være mere samarbejde mellem lokale restauranter eller kommunale køkkener om brug af lokale råvarer:

> *Hvis folk der bor på hotellerne i Herning eller Ikast-området, …, jamen vi skal jo have lokale fødevarer med, hvis vi kan have det, altså vi har da også nogle lokale fødevareproducenter, som turisterne synes,*

at det kan være spændende. vi har faktisk noget under udvikling, vi har en, der har en café, han vil faktisk bygge et kæmpestort orangeri, … med spisested, med lokalt groede grønsager, og 30 boliger på den ejendom han havde købt. (K2)

Mange områder har allerede en del gårdbutikker eller torvedage/markeder, men disse mangler noget synlighed:

altså jeg tror i hvert fald godt, vi kunne gøre mere for de gårdbutikker … altså det er jo kartoffellandet, vi lever i derude. Og når jeg kører på arbejde, så er der da mange små skilte, hvor der står kartofler, og det reklamerer vi ikke for, så man kan da helt sikkert godt gøre mere for det. (K1)

I lignende stil,

egentligt det der med fødevarefællesskaber og lokale råvarer. Det er af en eller anden årsag rigtigt svært, og jeg ved ikke, om det simpelthen er, fordi det bliver rigtigt svært at sætte det der salg i gang for nogen. (T1)

Nogle steder er disse lokale produkter blevet udviklet til mere,

altså vi har jo Møns is, det er jo noget, der faktisk er udviklet af et landbrug, og som har turismepotentiale. (M3)

Og, gennemgående kunne landbruget spille en større rolle i forhold til formidling, også i forhold til naturpleje og miljøbeskyttelse, for eksempel igennem markvandringer eller landbrugsbesøg,

altså der er jo mulighed for at have sådan en gårdklapning eller et eller andet i den stil, … sådan nogle tiltag …, jeg kan jo også godt lide det der med formidling. Man formidler landbruget til andre mennesker, og der er sådan en gårdklapning jo en udmærket mulighed for det. (M1)

Mens der var behov for nogle specifikke kompetencer til for eksempel at organisere gårdbutikker bedre eller til at hjælpe landmændene med LAG-ansøgninger[9], var det oftest samarbejde, facilitatorer, samskabelsesfolk og vilje og ledelse, der blev nævnt som kompetencer, der skal til for at få potentialerne bragt i spil. Ikke så meget nogle specifikke fagområder, og kun sjældent økonomi, men altid disse kompetencer. Mange sagde faktisk, at kompetencerne er der, økonomien skal der nok også være, men folk skal sætte sig sammen og samskabe. Og, der skal være dedikation til udviklingen.

Der var tro på, at

folk har sikkert kompetencerne …, det er måske bare at sætte de rigtige folk sammen, det kan være en udfordring, ikke. (L2)

Og som en anden af de interviewede fra samme område sagde,

jeg tror, vi mangler nogle tydelige strategier, og noget, ja commitment, fra kommunerne om at det er det her, de vil. Fordi så tror jeg nok, at vi skal finde kompetencerne, og jeg tror også, at vi kan finde de rette investorer, der vil noget i den her sammenhæng, men der er ikke nogen investor, der gider at gå ind i det her, hvis man ikke har en klar fornemmelse af, at det her er noget, kommunen bakker op om. (L1)

Der mangler ofte nogen, der kunne kommercialisere de autentiske oplevelser, fordi

[9] Erhvervsstyrelsens tilskudsordning til Lokale AktionsGrupper

den enkelte landmand, eller fødevareproducent, har ikke kapacitet eller organisation til at gøre det her kommercielt og gøre det her sådan booking-bart for turismen. (H1)

Samarbejdet kræver nogle gange

at man kan tænke ud af boksen (M1),

og det kræver

relationer og netværksopbygning, …, at få bragt folk sammen, altså de rigtige folk sammen, og få understøttet at de her projekter ligesom kan føres ud i livet. Så, kompetencer og ressourcer samt samskabelsesfolk, faciliterende folk, der samtidigt også kan hjælpe med det, som det ligesom kræver oppe imod et system, ikke, uanset om det så er et kommunalt system eller et statsligt system eller et regionalt system eller lovgivningsmæssigt system. (T1)

For at initiativerne skal lykkes, kræver det nemlig

samarbejde på alle fronter, det kræver samarbejde mellem kommunen, og det kræver samarbejde mellem vores erhvervs- og turismeaktører, det kræver samarbejde eventuelt med landbrug, og det kræver samarbejde med ildsjæle. Og et langt stykke hen ad vejen, så er der nogen, der skal sidde for bordenden og styre noget af det her samarbejde, eller være tovholder derude. (F2)

I den forbindelse er der nogle af de små kommuner, som egentligt har samarbejde på tværs af afdelinger internt, mens de

måske ikke har den store kontakt til, …, landboforeningerne, altså, heller ikke i erhvervsregi. (K1)

For at få samarbejder til at lykkes og potentialer til at udfoldes

handler det også om at kommunikere

og om

en professionalisering af den tilgang, man har, og at man allokerer nogle ressourcer til, at der er nogen, der ligesom har ansvaret for at få de her ting til at lykkes. (H1)

Det er også vigtigt at huske, at

jo flere man samarbejder på kryds og tværs, jo større er sandsynligheden for, at vi får de rigtige kompetencer samlet. (L3)

For at udviklingen skal lykkes, kræver det

noget planlægning, altså der skal være noget kommunalt indover, … men borgerinddragelse er jo vigtigt, at man har nogle projekter fra borgerne også (M2),

men der skal også stærk vilje til, nogle bestyrelsesmedlemmer med lederegenskaber, og

gerne med nogle lokalpolitikere der også er engageret. (K2)

Så, at bringe potentialer i spil kræver

samspillet mellem landmænd, sagsbehandlere, byggerådgivere, politikere, og det lander selvfølgeligt i loven deri, og så overordnet lovgivning [samt] politisk prioritering, … og økonomi selvfølgeligt også. (H2)

Men, der var også nogle forhindringer for at sætte udviklingen i gang:

overordnet set så har vi jo nogle udfordringer med planloven, generelt, i forhold til udnyttelse af landbrugsbygningerne i det åbne land, til hvad de må bruges til (H2),

hvor kommunerepræsentanten også var enig i, at

den største hurdle er sådan set lovgivning, altså planlovgivning for landzoner, og det er noget, som vi som kommune har lidt svært ved at håndtere faktisk. (H1)

Udviklingen kan dog også blive udfordret andre steder fra,

nu har vi lige haft nogle street food-forsøg her i sommer. Men der er jo selvfølgeligt så meget lokal modstand, dem der bor tæt på, de synes det lugter og støjer og giver øget trafik og, så det ene, det måtte lukke ned igen, på grund af det blev anket til planklagenævn og sådan noget. (L2)

I Vordingborg kommune har de

fået sådan en henvendelse om at kunne få lov til at lave sådan en biosfære-landsby nede på Møn et sted. … men det må vi ikke i forhold til reglerne i forhold til kystnære zoner og andre ting, ikke. så det, vi i hvert fald ofte støder på for udvikling af nogle af de smukke steder, eller der hvor vi kunne sælge noget, og sådan nogle ting ude på landet, det er de nationale regler for, hvor man må bebygge henne, inden for afgrænsede landsbyer, og alle de her ting. (M3)

Forskellige aktørers rolle

I dette afsnit vil vi først kigge på landbrugets organisationer og dermed på de forskellige kommunale afdelinger i forhold til potentielle samarbejder.

Landbrugsrådgivere spiller minimal rolle i forhold til samarbejder, da deres overordnede opgave er at hjælpe landmænd med praktiske sager omkring økonomi, frem for lokalsamfundsudvikling:

det er mere i baggrunden, faktisk, altså at hvis landmænd har nogle ideer, at vi kan hjælpe med, hvad er der af muligheder, hvad, altså hjælpe landmændene med at tænke ud af boksen, for eksempel. (M1)

Flere respondenter har også givet udtryk for, at landboforeninger heller ikke er meget med:

jeg synes måske ikke, vi har den store kontakt til, … landboforeningerne. Altså, heller ikke i erhvervsregi, der er det ikke der, vores virksomhedskonsulenter går ud, der, de kører ligesom deres eget, de har deres eget erhvervsfremmesystem. (K1)

Respondenten fra Lolland Kommune mente heller ikke, det er

nogen vi har det helt store samarbejde med. I min optik, så er landboforeningerne, er jo meget til for landbruget skyld, det er dem, der hjælper med økonomi, det er dem, der hjælper med rådgivningen, jeg ved også, at nogle landbrugsforeninger har jo, tænker meget i hvordan man kan spille forskellige fondsmidler ind til landbruget, til forskellige udviklingstiltag, som jo er til gavn og glæde for landbruget. (F2)

I Skive kommune har der heller ikke været samarbejde med landboforeninger endnu, noget som dog også kan hænge sammen med, at når udviklingsafdelingen arbejder med landdistrikter, er det mest i forhold til landbyer, altså områdefornyelse, lidt turisme o.l., hvor de samarbejder med for eksempel de lokale borgerforeninger i stedet for. Ifølge andre spiller landboforeninger dog en stor rolle i samarbejder, da de

er jo formidlere, fagpersoner, og faglig bistand (H2),

og

> *de gør så et kæmpe stykke arbejde i forhold til kommunen. … hvor vi mødes med kommunen to-tre gange om året ... jeg er med i en gruppe her i Ikast-Brande, hvor vi mødes med dem ligesom for at høre, hvad der rører sig, og hvad der er af problemer, og sådan nogle ting.* (K2)

I Odsherred prøver landboforeninger

> *at være alle vores medlemmers talerør og prøver på at kombinere tingene, sørge for, at vi pusher inde ved kommunen, vi sørger for, at vi hele tiden påvirker de rigtige, … og prøver på at de hører vores ideer, så vi er koordinerende, også prøver at sikre os at folk bliver nogenlunde behandlet som vi forventer.* (L1)

Der var også nogle, for hvem landboforeninger mest var en politisk organisation, der varetager landmændenes interesser, men ikke har en rolle at spille i lokal udvikling:

> *Der har landboforeninger egentligt ikke en decideret rolle, landboforening, det er jo en politisk organisation, som varetager det at drive landbrugs interesse, og det er, for vi vil jo nok gerne tænke i den retning bosætning, det skal vi have i byerne, landbruget det skal være på landet. Fordi at, vi skal ikke have nogle konflikter, med den størrelse landbrug det har i dag*. (K2)

Og, som Sydhavsøernes Landboforenings repræsentant udtrykte det,

> *skal vi virkelig være på dupperne hele tiden for at varetage vores landmænds interesser, at få smidiggjort sagsgangene i kommunerne, det er nok der, vi gør en forskel*. (F1)

Et anden problem var, at landboforeninger kan være lidt fjerne fra lokalområderne;

> *og så handler det vel også om, at landbruget skal sørge for at lade sig repræsentere, altså fordi, man kan sige, landbruget har måske traditionelt sådan det der, jamen, man passer lidt sig selv, og så er man måske, så går man til et møde en gang hvert halve år i landboforeningen, men hvis man gerne vil være med til at understøtte det lokalsamfund, man er i, altså vores landboforening bor jo ikke her i vores kommune, den hører til i Hillerød, så på den måde er det jo sådan lidt væk fra os. så hvis man gerne vil noget i sit lokalsamfund, jamen så må man melde sig ind og lade sig repræsentere i nogle af de lokale strukturer, man har også, ikke, fordi ellers så bliver man hurtigt glemt. Jeg tror landmændene bliver hurtigt glemt, og bliver ikke måske på samme måde tænkt som erhvervsdrivende på samme måde.* (H1)

Selvom landboforeninger ikke nødvendigvis havde et samarbejde med lokalsamfundet om udvikling, var forskellige medlemmer en del af andre organisationer i lokalsamfundet og den vej igennem kunne holde sig orienteret og involveret i udviklingen.

> *Nej, ikke landboforening og lokalsamfund. Vi har ikke haft noget direkte, jeg kan komme i tanke om, sådan nu i hvert fald. … altså hvert vores bestyrelsesmedlem har jo typisk en fod inden for forsamlingshuse, borgerforening, sådan noget, der kan man jo, der blander vi os. Men det er så mere på individuelt niveau og for ligesom at have en føler med, hvad der sker i samfundet, … men ikke med landboforening som baggrund.* (M2)

I forhold til de forskellige kommuneafdelinger var det overordnet Teknik & Miljø- og Planafdelinger, der skulle involveres, hvis et samarbejde mellem landbruget og kommunen om udvikling skulle lykkes:

> *hvis ting skal ske, …, så skal man have Plan og Miljø & Teknik med.* (H1)

På samme måde:

plan og miljø og teknik, de er dem, der skal først og fremmest være tovholdere eller være den første, vi spørger. (M2)

Da landbrug bliver set som et erhverv, og landmænd som erhvervsdrivende, er det ofte erhvervsafdelinger eller erhvervsforeninger i kommunen, som også skal involveres:

først og fremmest, jeg synes jo det er noget, der ligger ovre i vores erhvervsdel, …, så det er jo en naturlig del, der skal være med. Jeg ser det som erhverv. (L1)

Et andet eksempel ses i Lolland Kommune, hvor de

har en erhvervs- og turismeorganisation, der hedder Business Lolland-Falster og Visit Lolland-Falster, der ved vi, at de har en landbrugs- og en fødevareafdeling, som jo samarbejder, altså det er de to kommuner, som ejer de erhvervs- og turismeselskab, men de går jo på vegne af kommunerne ud og laver samarbejder derude, med forretningsudvikling, men også turismeudvikling, sammen med landbruget blandt andet, og, de arbejder jo på at nogle af de ting, som landbruget arbejder med, vil vi jo også gerne have bliver flashet som enten et forretningspotentiale eller et udviklingspotentiale ovre i turisme. (F2)

I forhold til turisme bliver ansvaret ofte lagt i visit-organisationer:

og, ja så turismedelen, …, det er jo sådan lidt selvstændig, VisitOdsherred, men det er jo kommunen, der betaler vel en del af deres budget. (L2)

Ofte blev afdelinger, der har med kultur og fritid, unge, og arbejdsmarked at gøre, også nævnt:

vi har et tæt samarbejde med vores kultur- og fritidsafdeling, de kører jo et stort projekt, der hedder Naturlandet, hvor man i høj grad samarbejder med både landbruget og med lokale foreninger i forhold til at skulle lave vandre- og ride- og cykelruter ude i landskabet. (F2)

I forhold til unge er det uddannelsesvejledning, der blev nævnt (T3), så flere får nogle praktiske uddannelser, som er det, arbejdsmarkedet ude på landet har behov for. Overordnet set afhænger de involverede afdelinger meget af, hvad projektet drejer sig om (T2).

Brug af landbrugsrelaterede stedbrands af kommunerne

I forhold til om lokalspecifikke, stedsbaserede brands bliver brugt af kommunerne til deres turisme- eller bosætningsfremme, var der overordet set enighed om, at det gør de ikke. Og det var der forskellige grunde til.

I Geopark Odsherred blev der henvist til, at turismefremme er visit-organisationens ansvar.

Jamen det er Visit og så Geopark, det er både Geopark Odsherred og så VisitOdsherred, der markedsfører alle de der ting, ... det er jo ikke kommunen, der sidder og siger, nu skal vi gøre det, men altså det er det der, altså Visit er jo sat i verden for at kunne brande området for de særlige stedsspecifikke ting, vi har at byde på, og da geoparken netop arbejder med det stedsspecifikke i fødevareproduktionen, så hænger det hele sammen på den måde, kan man sige, ikke? Men det er ikke ligeså, altså når du spørger sådan, jeg er nok nødt til at differentiere det sådan lidt, for det er ikke bare, man kan ikke bare svare, at kommunen gør det, fordi det er ikke kommunen, der i sig selv sidder, men de giver tilskud til det, til Visit. (L3)

Men landboforeningen havde et andet syn på tingene, da den blev spurgt om kommunens brug af stedsspecifikke brands af landbrugsprodukter:

> *der bliver lavet et meget kort svar: det gør de ikke. Nej. … vi konkurrerer også lidt, sorry to say, men geoparken vil jo godt brande sig selv i stedet for, og der er vi jo så lidt i konflikt med vores fællesinteresser, for geoparken vil godt have, at det er deres stempel, der står på det hele.* (L1)

Mens landbrugsrådgiveren sagde, at i promotionsvideoer bruger kommunen

> *jo også naturen og landbruget og især grønsagerne på Lammefjorden.* (L2)

Andre kommuner har muligvis nogle regler, der gør, at de ikke bruger de stedsspecifikke brands:

> *Ikast-Brande har også sådan en, jeg ved ikke, om det er politik eller, hvad det er, men de bruger faktisk meget sjældent virksomhederne til at brande sig.* (K1)

På den anden side bruger kommunen

> *jo meget, som brand, at de er Danmarks bedste erhvervskommune, og det bruger de også i forhold til landbrug, at de giver nogle gode forhold til landbruget også. Ellers, så synes jeg ikke, altså det kan ikke undgås, at hvis de laver en video, at der vil være noget med kartofler, og så også en af de største grønsagsproducenter ligger også i Ikast-Brande Kommune, Månsson, som producerer et hav af økologiske grønsager, og kyllinger, og økologiske kyllinger, og biogas og alt muligt, så han, jeg tror i hvert fald han er med, hvis de skal lave sådan en film om Ikast-Brande Kommune, så vil sådan en som Månsson helt klart være med.* (K2)

Fjordland landboforenings repræsentant sagde for området, som de dækker, at det er de store byer, der bliver brugt i kommunernes branding, ikke det der sker eller ligger ude i lokalsamfundene. Og det bekræftes i Struer Kommune, hvor mængden af stedsspecifikke landbrugsbrands brugt i kommunens turisme- eller bosætningsfremme er

> *nul, fordi det er en by, der er jo opstået ud af en industrivirksomhed i storbyen.* (T1)

Der var også eksempler på områder, hvor der gives lidt opmærksomhed til de stedsspecifikke brands, uden rigtigt at være en stor del af kommunens turisme- eller bosætningsfremme. I et af case-områderne gav landboforeningsrepræsentanten udtryk for, at i forhold til de mange gårdbutikker i området, var kommunen

> *bare bevidste om at de er der, ikke også, men jeg tror ikke, de bruger det sådan rent turismemæssigt. Det er jeg bange for, de ikke gør i hvert fald. Så det kunne sagtens udvides.* (M2)

Også landbrugsrådgiveren mente, at

> *der bliver virkelig lagt vægt på det der, at Møn er så dejlig og dark sky og turisme og ja, altså at fra kyst til kyst, men jeg ved ikke om det, det er jo ikke specifikt landbrugsrelateret tænker jeg.* (M1)

Derimod så kunne bosætningskonsulenten i Vordingborg Kommune fortælle, at

> *vi er ved at lave sådan en ny tilflytterside, og der nævner vi da Møn is. Det er jo et landbrugsprodukt, som er specifikt*,

men tilføjer så, at

> *nej vi har ikke sådan, landbrug er ikke ligesom det, der kører hernede, hernede vil vi gerne sælge os på det med naturen*.

Og i forhold til turisme,

> *nu er det SydkystDanmark, vi betaler for at reklamere for os på den måde der, det de er jo mest optaget inden for turisme, det er at skaffe nok overnatningsfaciliteter og have de rigtige masser parkeringspladser og affaldsspande de rigtige steder, …, men de reklamerer ikke for noget med landbrug, så vidt jeg følger, … mens det er sådan toptingene vi så ligesom snakker om, i bosætning, … og der nævner vi ikke specifikt noget omkring landbrug.* (M3)

Blandt undtagelserne, det vil sige, hvor kommunen tager afsæt i nogle stedsspecifikke brands, var Halsnæs, Lolland og i en vis grad Skive Kommuner. I Halsnæs har de

> *Spisekammer Halsnæs, som er vores, sådan forening af lokale producenter, jeg tror det er omkring 30 lokale producenter, … og der er faktisk også en kommunal virksomhed, der er medlem af den forening, fordi vi har sådan et beskyttet beskæftigelsestilbud for udviklingshæmmede voksne, som driver et økologisk landbrug, … den forening bliver betragtet af kommunen som en formel erhvervsforening, som man tillægger en værdi. Det er også udgangspunkt faktisk for en del af vores turismeudvikling lige nu, hvor vi fra kommunens side har en satsning i forhold til gastro-turisme, vi har fået et par rigtigt gode restauranter, der er flyttet herop, og vi har hele det her netværk her, så det har vi ligesom taget udgangspunkt i forhold til vores turismeudvikling. Der spiller kommunen aktiv rolle i samarbejde med det her Spisekammer Halsnæs.* (H1)

Dog skal det her påpeges, at landboforeningens svar i forhold til Spisekammer Halsnæs var,

> *men det er jo en masse landmænd, der har hver deres gårdbutik, så har de lavet sådan et overordnet netværk, så de kan levere større portioner og sådan noget til forskellige, der måtte ønske det. Men om kommunen er ind over at gøre et eller andet der, det er jeg ikke klar over,* (H2)

hvilket kunne tyde på, at landboforeningens lokalisering, som nævnt ovenfor, har en betydning for samarbejdet, eller viden om netværksmulighederne. En anden kommune, som bruger stedsspecifikke produkter i branding, også i forhold til bosætning, er Lolland Kommune, hvor de nu har

> *lavet et fødevarebrand, som hedder Muld, af selv samme grund, den fede muld fra Lolland-Falster, … vi har også mange flere produkter på hylden omkring lokale fødevarer, vi har bare ikke været gode nok til at søsætte dem, men det er det, vi prøver med Muld-netværket nu, med henblik på at skabe bosætning både fra fødevareudviklere, fra restauratører som kommer og gerne vil udvikle, fra distributionsselskaber, som ønsker at lave forretning omkring distribution af lokale fødevarer, og alt det er et arbejde, som egentligt udspringer af et samarbejde mellem landbrug, vores turisme og erhvervsorganisation, og de to kommuner.* (F2)

De har også

> *lavet sådan noget, der hedder "landbruget kommer til byen" blandt andet hvor vi tog i København med specialeprodukter, og der altså Fejø frugt, der har vi sejlet et skib ind til København for at gøre sig virkelig lækre, og sælge nogle gode, sunde, økologiske varer blandt andet, men også konventionelle varer, og der synliggør vi det. Det er et projekt, der har været sat i gang, men ellers så er det jo, ja, jeg ved ikke, det jo de her specialeprodukter som, og de bliver lanceret også af Lolland kommune.* (F1)

I nogle kommuner har revidering af kommunebrandet medført, at de lokale landbrugsproduktbrands ikke bruges i kommunens branding så eksplicit og så meget mere, som de ellers havde gjort før. Dette er tilfældet

i Skive Kommune, som også lægger vægt på, at de stedsspecifikke brands, som de bruger i kommunens branding, også er nogle, der bliver genkendt uden for kommunens grænser, blandt andet Thise (T2).

Kommunerne arbejder sammen med lodsejere og lokalsamfund for at fremme lokalsamfundsudviklingen både inden for turisme og bosætning. Det er oftest som facilitatorer af netværksdannelse enten mellem fødevareproducenter, mellem fødevareproducenter og turismeerhvervet eller mellem lokalsamfund og lodsejere. Det er oftest gennem kommunernes plan-, miljø- og teknikafdeling og gennem erhvervssektioner eller gennem turismeorganisationer, at netværk faciliteres. Der synes at være en tendens til, at kommuner mener, at lokale foreninger, for eksempel borgerforeninger, skal være mere opsøgende i forhold til at skabe dialog med lodsejere, dog uden at der samtidig følger en form for "redskabskasse" med. Kommunerne bruger i et vist omfang lokale fødevarer til at brande deres område. Der er dog i nogle sammenhænge ikke skabt sammenhæng mellem turismeerhvervets branding og kommunernes branding. Landboforeningerne er generelt ikke aktive i forhold til at skabe sammenhænge mellem landbruget og lokalsamfund. Flere påpeger, at det ellers ville være oplagt, særligt i forhold til formidling, men at det kan skyldes, at landboforeningerne ikke længere har så megen kontakt med lokalområderne. Nogle foreslår, at LAG-koordinatorer kunne agere brobyggere i forbindelse med forberedelse til ansøgning om LAG-støtte til lokale erhvervs-, kultur- eller turismeaktiviteter. Samlet set viste analysen, at det er lidt tilfældigt, hvad der sættes i gang, og at der mangler en koordinerede indsats for at skabe en bedre integration af lokalsamfundsudvikling og landbrugets aktiviteter.

Diskussion og konklusion

Den samfundsmæssige understøttelse af udviklingen i landdistrikterne gennemføres i regi af landdistriktspolitikken og er overvejende baseret på EU-finansierede midler. Disse falder inden for to kategorier: Landdistriktspuljen, som administreres af Bolig- og Planstyrelsen, støtter de såkaldte LAG-projekter (lokale aktionsgrupper), som er lokalt forankrede foreninger, samt Landdistriktsprogrammet, som administreres af Landbrugsstyrelsen og har til formål at støtte udviklingen af landbruget med særligt fokus på at styrke miljø- og klimaindsatsen samt bæredygtighed i landdistrikterne. Dertil afsættes også midler over Finansloven til mere *ad hoc*-initiativer, eksempelvis bredbånd og nedrivning af kondemnerede huse.[10] I boks 1 er der givet en mere detaljeret gennemgang af de EU-finansierede ordninger.

[10] Se seneste initiativ: https://im.dk/nyheder/nyhedsarkiv/2021/nov/ny-aftale-skal-give-mere-liv-i-bymidter-og-landdistrikter

Boks 1. *EU-støtte og landdistriktsstøtte*

I tiden efter 2. verdenskrig var der politisk ønske om at øge selvforsyningsgraden af fødevarer i EF, og landbrugspolitikken var en del af fundamentet for Det Europæiske Fælleskab i 1962 (Det Europæiske Råd, 2021). Derfor blev der indført landbrugsstøtte i form af prisstøtte, så landmændene modtog en højere pris for varerne end prisen på verdensmarkedet. Dette stimulerede udbuddet, så produktionen af landbrugsvarer i EU steg, og det førte med tiden til overproduktion.

Danmark blev også en del af den fælles europæiske landbrugspolitik ved indtræden i EF i 1973.

For at begrænse stimuleringen af udbuddet valgte EU fra starten af 1990'erne at afkoble støtten, så landmanden fik støtte pr. hektar, der blev dyrket. Senere blev støtten afkoblet yderligere, så det i dag kun er koblet til, at man har råderet over jorden. I forbindelse med afkoblingen af landbrugsstøtten blev støtten opdelt i søjler, hvor søjle I er støtten direkte til landbruget, mens støtten i søjle 2 er støtte til landdistrikterne, herunder miljø, bredt betragtet.

Landbrugsstøtten bliver hovedsagligt styret fra EU til trods for, at den i stigende grad nationaliseres. Udmøntningen af landbrugsreformen bliver typisk reformuleret i (nogenlunde) samme intervaller som EU's overordnede budget, det vil sige for syvårige perioder. For perioden 2014-2020 skulle støtten i søjle 2 gå til fire overordnede indsatsområder: 1. Vækst- og konkurrenceevne, 2. Økologi 3. Natur, miljø og klima og 4. Landdistriktsudvikling (LAG). Denne struktur er forlænget til og med 2022. Der er disponeret 93 mio. kr. til LAG-midler for 2021 (Erhvervsministeriet, 2020). Fra 2023 reguleres udmøntningen af LAG-midler i den nationale CAP-plan, som i efteråret 2021 ligger i forslag, jf. Landbrugsstyrelsen (2021) med disponering af 11,8 mio. euro svarende til cirka 88 mio. kr. om året.

I den fælles landbrugspolitik fra 2023 til 2027 udmøntes LAG-midlerne i udkastet til den strategiske plan for CAP ud fra to forskellige indsatsområder, hvor
Indsatsområde A støtter projekter, der fremmer job- og vækstskabende erhvervsudvikling med fokus på:

- Etablering og udvikling af mikrovirksomheder og små virksomheder
- Fremme af erhvervssamarbejde
- Bæredygtig udvikling og grøn omstilling

Indsatsområde B støtter projekter, der forbedrer rammevilkårene for at leve og bo i landdistrikterne med fokus på:

- Basale servicefaciliteter
- Fornyelse i landsbyer
- Kultur- og foreningslivet
- Bæredygtig udvikling og grøn omstilling

Fra et landdistriktsperspektiv er det interessant, at der bliver frigjort landbrugsmæssige ressourcer i forbindelse med implementeringen af den nye CAP-plan. Dette skyldes ikke mindst betingelsen om at have mindst 4 procent såkaldt ikke-produktive arealer for at få udbetalt den direkte landbrugsstøtte (Landbrugsstyrelsen, 2021). Derudover er der mulighed for, at landmænd kan tilslutte sig frivillige eco-schemes, som ligger i forlængelse af kravene for at få udbetalt direkte støtte. Hvis en landmand forpligter sig til at have 7 procent ikke-produktive arealer, så modtager landmanden støtte fra 3 til 4 procent, det vil sige, kravet til ikke-produktive arealer uden direkte kompensation reduceres fra 4 til 3 procent. Dette vurderes at være så økonomisk attraktivt, at langt hovedparten af landmændene vil vælge at have mindst 7 procent ikke-produktive arealer. Fra 2023 forventes således, at der bliver frigivet ressourcer fra landbrugsmæssig produktion, som potentielt kunne have en alternativ anvendelse til gavn for landdistriktsudviklingen.

Kilder: Egen sammenstilling baseret på informationer fra Bolig- og Planstyrelsen (https://www.livogland.dk/) samt Landbrugsstyrelsen (https://lbst.dk/).

Undersøgelsernes hovedresultater

I dette projekt har formålet været at undersøge landbrugets betydning i lokalsamfundene opdelt på de (små) lokale landbrugsbedrifter og (større) produktionsorienterede bedrifter. Forskningsprojektet ser både på, hvordan landbruget selv oplever deres bidrag, og på, hvordan landsbybeboere, lokalråd og landkommuner oplever landbrugets betydning for lokalsamfundsudviklingen. Det har været ønsket at tilvejebringe resultater, som kan indgå i en diskussion af landbrugets betydning for landdistrikternes lokalsamfund, samt på hvilke måder en integrering af landbrugsproduktion og landsbyudvikling kan styrkes.

Der er foretaget undersøgelser i syv udvalgte landdistrikter, og tre perspektiver er belyst: landmandens/jordejerens perspektiv, lokalsamfundets perspektiv samt myndigheders og landboforeningers perspektiv (institutioner).

Ses der først på landmændenes eller jordejernes perspektiv, er landmændenes sociale forankring i lokalsamfundet historisk blevet undersøgt gennem agroindustriel modernisering eller ved post-produktivistisk landdistriktsopfattelse. Landmændenes sociale forankring i syv case-områder er undersøgt. Områderne er karakteriseret ved forskellige typer af korte fødevareforsyningskæder og bidrager til et nuanceret perspektiv på faktorer, der påvirker forskellige typer af social forankring. Ved indsamling af selvrapporterede vurderinger igennem spørgeskemaer blandt jordbesiddere i landområder angående deres aktiviteter i lokalsamfundet og ved brug af en logistisk regressionsmodel findes det, at landmændenes sociale forankring afhænger af den enkelte bedrifts karakteristika. I alle case-områder udviser små og deltidslandmænd i mindre grad social forankring end fuldtidslandmænd. Det vurderes ud fra analysen, at konceptet *social forankring* skal betragtes ud fra tre delkomponenter: *forankring i lokalsamfund*, *ansvarsforankring* og den traditionelle *produktionsforankring*.

Ses der på lokalsamfundets perspektiv, er der lokalt en stor anerkendelse af landbrugets rolle, og at der lokalt er et ønske om et større samarbejde med lodsejere. Landbruget betragtes som en personlig relation, og derfor udvikles samarbejdet og realiseres initiativer ofte der, hvor den personlige relation aktiveres. Dette sker ofte, hvor lodsejeren også har noget at vinde ved samarbejdet. Der synes at være mange visioner for dynamiske lokalsamfund, der involverer særligt mindre produktioner, som også indeholder et element af lokal branding og turismeaktivitet.

Til sidst viser det institutionelle perspektiv, at kommunernes rolle typisk er som facilitatorer af netværksdannelse enten mellem fødevareproducenter, mellem fødevareproducenter og turismeerhvervet eller mellem lokalsamfund og lodsejere. Kommunerne bruger i et vist omfang lokale fødevarer til at brande deres område, men der ser ud til at kunne være flere manglende sammenhænge i kommunernes indsats, dels i forhold til at understøtte lokale foreningers dialog med lodsejerne, og dels manglende sammenhæng i forvaltningens indsats over for branding af turisme- og fødevareerhverv. Landboforeningerne er generelt ikke aktive i forhold til at skabe sammenhænge mellem landbruget og lokalsamfund, selv om det af flere fremhæves som en naturlig opgave, særligt i forhold til formidling. Samlet set viste analysen, at det er lidt tilfældigt, hvad der sættes i gang, og hvem som er igangsætter, og at der generelt mangler en koordinerede indsats for at skabe en bedre integration af lokalsamfundsudvikling og landbrugets aktiviteter.

Konklusion

Overordnet set tegner der sig et relativt facetteret billede af relationen mellem landbruger og landsbyboere, som kan give anledning til at overveje, hvorledes tiltag til at understøtte udviklingen i de små landsbyer kan

udformes. Først er det tydeligt, at der er en forskel mellem lodsejere, som især kommer til udtryk ved forskelle mellem store og små lodsejere. De store lodsejere – eller produktionslandmænd – viser typisk en interesse for den generelle udvikling i lokalområdet og engagerer sig eksempelvis i foreninger og lignende. Dette genfindes ikke i samme grad for de små lodsejere, som i højere grad har en individualiseret interesse som beboere i lokalsamfundene. Dette indikerer, at selv om begge grupper definitorisk beskrives som landbrug, så kunne resultaterne tyde på, at de vil reagere forskelligt på diverse tilskudsordninger og andre initiativer rettet mod udviklingen i landsbyerne.

Rettes blikket mod landsbyboerne, er det et helt generelt resultat, at landbruget ikke (kun) opfattes som et erhverv, men i højere grad som en nabo. Faktisk tyder resultaterne på, at "et erhverv" for lokale borgere er alt andet end landbruget, og når de lokale beboere ser på landbruget fra et erhvervsperspektiv, så er det ofte som naturforvaltere og som nogle, der deltager alt for lidt i det lokale liv. For kommunerne er landbruget et erhverv, og landbrugsorganisationernes deres talerør. Kommunerne bruger borgere og turismeaktører til dialog med landbruget – ikke som en aktiv del af strategiudviklingen, men i højere grad som del af den institutionaliserede høringsforpligtigelse. Kommunerne taler endvidere det industrialiserede landbrug op som et vigtigt erhverv af betydning for både kulturarv og økonomisk aktivitet, idet landbruget italesættes som en basis for arbejdspladser og et erhverv, som skal sikres, mens koblingen til udvikling og livskvalitet i mindre grad iagttages.

På denne vis tyder resultaterne på, at opfattelsen af landbrugerne er ganske forskellig afhængigt af, om der tages de lokale beboeres perspektiv eller de lokale institutioners perspektiv. Dette peger igen på, at initiativer fra eksempelvis kommuner kan opfattes ganske forskelligt af både landbrugere og lokale beboere. Styrkelse af kommunikationen samt en mere systematisk og samlende tilgang fra kommunernes side vil være en væsentlig parameter for forbedret forankring og dermed succes af initiativer på landdistriktsområdet.

Referencer

Det Europæiske Råd (2021). *Den fælles landbrugspolitik*. https://www.consilium.europa.eu/da/policies/cap-introduction/

Donner, M., L. Horlings, F. Fort & S. Vellema (2017). Place branding, embeddedness and endogenous rural development. *Place Branding and Public Diplomacy*, *13*(4), 273-292. https://doi.org/10.1057/s41254-016-0049-z

Ejrnæs, R., P.H. Johansen, B. Kronvang, J.V. Olsen, S. Præstholm & J.S. Schou (2019). *Resultater af multifunktionel jordfordeling i tre pilotprojekter: dokumentation af effekter for landdistrikter, driftsøkonomi, natur, miljø og rekreation*. https://collectiveimpact.dk/wp-content/uploads/2021/05/Resultater-af-multifunktionel-jordfordeling.pdf

Enright, M.J. (2000). Regional clusters and multinational enterprises: Independence, dependence, or interdependence? *International Studies of Management & Organization*, 30(2), 114-138. https://doi.org/10.1080/00208825.2000.11656790

Erhvervsministeriet (2020). Regeringen prioriterer 93 millioner kroner til de lokale aktionsgrupper i 2021. Nyhed 04-05-2020. https://em.dk/nyhedsarkiv/2020/maj/regeringen-prioriterer-93-millioner-kroner-til-de-lokale-aktionsgrupper-i-2021/

Fleskens, L., F. Duarte & I. Eicher (2009). A conceptual framework for the assesment of multiple functions of agro-ecosystems: The case study of Trás-os-Montes olive groves. *Journal of Rural Studies*, 25(1), 141-155. https://doi.org/10.1016/j.jrurstud.2008.08.003

Granovetter, M. (1983). The strength of weak ties: A network theory revisited. *Sociological Theory*, 1983(1), 201-233.

Horlings, L.G. (2012). Place branding by building coalitions: Lessons from rural-urban regions in the Netherlands. *Place Branding and Public Diplomacy*, *8*(4), 295-309. https://doi.org/10.1057/pb.2012.21

Huttunen, S. (2019). Revisiting agricultural modernisation: Interconnected farming practices driving rural development at the farm level. *Journal of Rural Studies*, 71, 36-45. https://doi.org/10.1016/j.jrurstud.2019.09.004

Højrup, T. (1983). The concept of life-mode: a form-specifying mode of analysis applied to contemporary Western Europe. *Ethnologia Scandinavica*, 1983, 15-50.

Johansen, P.H., R. Ejrnæs, B. Kronvang, J.V. Olsen, S. Præstholm, & J.S. Schou (2018). Pursuing collective impact: A novel indicator-based approach to assessment of shared measurement when planning for multi-functional land consolidation. *Land Use Policy*, 73, 102-114. https://doi.org/10.1016/j.landusepol.2018.01.040

Landbrugsstyrelsen (2019a). www.jordbrugsanalyser.dk – Datasættet: Marker18

Landbrugsstyrelsen (2019b). www.jordbrugsanalyser.dk – Datasættet: CHR 18

Landbrugsstyrelsen (2019c). www.jordbrugsanalyser.dk – Datasættet: CHRsogn0018

Landbrugsstyrelsen (2021). *Forslag til den danske strategiske CAP-plan 2023-2027 den 1. september 2021*. Ministeriet for Landbrug, Fødevarer og Fiskeri. https://prodstoragehoeringspo.blob.core.windows.net/56b83694-00b7-41e8-a2aa-28f4f9415af4/Forslag%20til%20den%20danske%20CAP-plan%202023-27.pdf

Lokocz, E., R.L. Ryan & A.J. Sadler (2011). Motivations for land protection and stewardship: Exploring place attachment and rural landscape character in Massachusetts. *Landscape and Urban Planning*, 99(2), 65-76. https://doi.org/10.1016/j.landurbplan.2010.08.015

Marsden, T., J. Banks & G. Bristow. (2000). Food supply chain approaches: Exploring their role in rural development. *Sociologia Ruralis*, 40(4), 424-438. https://doi.org/10.1111/1467-9523.00158

Martin, E., & S. Capelli (2017). Region brand legitimacy: towards a participatory approach involving residents of a place. *Public Management Review*, *19*(6), 820-844. https://doi.org/10.1080/14719037.2016.1210908

McKitterick, L., B. Quinn, R. McAdam & A. Dunn (2016). Innovation networks and the institutional actor-producer relationship in rural areas: The context of artisan food production. *Journal of Rural Studies*, 48, 41-52. https://doi.org/10.1016/j.jrurstud.2016.09.005

McManus, P., J. Walmsley, N. Argent, S. Baum, L. Bourke, J. Martin, B. Pritchard & T. Sorensen (2012). Rural community and rural resilience: What is important to farmers in keeping their country towns alive? *Journal of Rural Studies*, 28(1), 20-29. https://doi.org/10.1016/j.jrurstud.2011.09.003

Mettepenningen, E., V. Vandermeulen, G. Van Huylenbroeck, G., Schuermans, E. Van Hecke, L. Messely, J. Dessein & M. Bourgeois, M. (2012). Exploring synergies between place branding and agricultural landscape management as a rural development practice. *Sociologia Ruralis*, *52*(4), 432-452. https://doi.org/10.1111/j.1467-9523.2012.00575.x

Migliore, G., F. Caracciolo, A. Lombardi, G. Schifani & L. Cembalo (2014). Farmers' participation in civic agriculture: The effect of social embeddedness. *Culture, Agriculture, Food and Environment*, 36(2), 105-117. https://doi.org/10.1111/cuag.12038

Olsen, J.V., J-M.R. Bramsen, M.F. Pedersen & J.S. Schou (2019). Jordbrugets indtjening, produktion og faktorforbrug. I: J.S. Schou (red.), *Landbrugets økonomi 2018*, s. 8-56. Institut for Fødevare- og Ressourceøkonomi, Københavns Universitet. https://static-curis.ku.dk/portal/files/212686176/Landbrugets_konomi_2018.pdf

Ovaska, U. & K. Soini (2017). Local breeds – rural heritage or new market opportunities? Colliding views on the conservation and sustainable use of landraces. *Sociologia Ruralis*, 57(1) 709-729. https://doi.org/10.1111/soru.12140

Pagliacci, F., M. Zavalloni, M. Raggi & D. Viaggi (2020). Coordination in the agri-food sector: The role of social capital and remoteness in the emergence of Italian network contracts. *Journal of Rural Studies*, 77, 93-104. https://doi.org/10.1016/j.jrurstud.2020.04.036

Ray, C. (2006). Neo-endogenous rural development in the EU. In: P. Cloke, T. Marsden & P. Mooney (eds), *Handbook of rural studies*, p. 278-291, London: Sage.

Simmel, G. (1949). The sociology of sociability. *American Journal of Sociology*, 55(3), 254-261. https://doi.org/10.1086/220534

Sutherland, L.-A. (2012). Return of the gentleman farmer?: Conceptualising gentrification in UK agriculture. *Journal of Rural Studies*, 28(4), 568-576. https://doi.org/10.1016/j.jrurstud.2012.05.001

Tran, H., Q. Nguyen & M. Kervyn (2018). Factors influencing people's knowledge, attitude, and practice in land use dynamics: A case study in Ca Mau province in the Mekong delta, Vietnam. *Land Use Policy*, 72, 227-238. https://doi.org/10.1016/j.landusepol.2017.12.009

Tregear, A. & S. Cooper (2016). Embeddedness, social capital and learning in rural areas: The case of producer cooperatives. *Journal of Rural Studies*, 44, 101-110. https://doi.org/10.1016/j.jrurstud.2016.01.011

Van Der Ploeg, J.D & H. Renting (2000). Impact and potential: A comparative review of European rural development practices. *Sociologia Ruralis*, 40(4), 529-543. https://doi.org/10.1111/1467-9523.00165

Willemsen, S.J. & G. van der Veen (2014). Organizing local "green" entrepreneurship: A brand perspective. *Journal of Place Management and Development*, *7*(3), 235-246. https://doi.org/10.1108/JPMD-05-2014-0007

Wilson, G.A. (2007). *Multifunctional Agriculture: A Transition Theory Perspective*. Wallingford: CABI.